

Forrai Erzsébet – Ladányi Erika
Kutatási összefoglaló a gyermekjóléti szolgáltatásokról

Bevezetés

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szociálpolitikai Főosztálya 2001 szeptemberében kezdte meg az intézményes szociális ellátások felmérését. E munka keretei közt elvégeztük a hajléktalanellátás átmeneti és nappali intézményeinek, az idős emberek szakellátását biztosító intézményeknek, a fogyatékkal élők bentlakásos és nappali intézményeinek, valamint a pszichiátriai betegek bentlakásos intézményeinek országos felmérését.

A gyermekjóléti szolgáltatások felmérésére azért került sor, mert jellemzően a családsegítő szolgálatokkal közös intézményi, szervezeti keretben működnek, amely körülmény korábban is sok szakmai és finanszírozási kérdést vetett fel. A kutatás előkészítését 2002 őszén kezdtük meg, az adatfelvételre 2003 tavaszán került sor, önkitöltős kérdőívek segítségével. Jelen tanulmány rövid összefoglalója a teljes kutatási anyagnak.

A kutatásban való aktív közreműködéséért köszönet illeti Gurály Zoltánt és Gyuris Tamást, továbbá mindenkit, aki a kérdőívek kitöltésével hozzájárult a felmérés megvalósulásához.

A gyermekjóléti szolgáltatások és a minta

A rendelkezésünkre álló információk alapján 1776 gyermekjóléti szolgáltató működött az országban a lekérdezés időpontjában, amelyek összesen 1675 településen helyezkednek el (lásd 1. számú táblázat: Az ország településeinek, illetve a működő gyermekjóléti szolgáltatásoknak a száma megyei és településnagyság szerinti bontásban). Kérdőíveinket mind az 1776 szolgáltatót végzőhöz eljuttattuk.

A vizsgálatba bevont intézmények címlistája az alábbiak szerint állt össze: egyrészt a KSH által nyilvántartott adatbázisból, másrészt a Regionális Módszertani Családsegítő Intézmények adataiból, harmadrészt az NCsSzI családsegítő szakreferense által összegyűjtött adatokból. Már a címlista elkészítésekor világossá vált az a probléma, hogy a három eltérő nyilvántartás nem egyezik meg a tekintetben, hogy mely településeket jelölnek meg ellátóként, melyeket más település által ellátottként, illetve, hogy egyáltalán mely települések jelennek meg e szolgáltatás biztosításával kapcsolatban. Ezért mind az 1776 nyilvántartásban szereplő szolgáltatót végzőt megkerestük önkitöltős kérdőíveinkkel.

Ugyanakkor a visszaérkezett 869 kérdőív megoszlása meglehetősen egyenlőtlen az egyes, számunkra fontos paraméterek (megye, településnagyság) tekintetében. Annak érdekében, hogy az elemzés mentes legyen az ebből fakadó torzításoktól, úgy láttuk megfelelőnek, ha a visszaküldött kérdőívekből leválogatunk egy mintát, mely a lehető legjobban közelít a megyei és településnagyság szerinti reprezentativitáshoz. (Megjegyezzük: bár az ellátórendszer e szegmensének sajátosságaiból adódóan szükség lett volna a működés szervezeti keretének, mint további, a képet árnyaló jellemzőnek a figyelembe vételére a minta kialakítása során, ezt a szempontot nem állt módunkban érvényesíteni, tekintettel arra, hogy erre vonatkozóan nem állt rendelkezésünkre megbízható adat.)

A minta leválogatásának menete az alábbi volt:

Első lépésként a megkeresett 1776 szolgáltatást sorba rendeztük megye, majd település-lélekszám szerint.

Ezt követően – miután célként kitűztünk egy közel 30%-os mintanagyságot – a fentiek szerint rendezett mintavételi keretből minden harmadik települést beválogattunk a mintába.

Következő lépésként azt néztük meg, hogy a beválogatott település visszaküldte-e a kérdőívet. Abban az esetben, ha nem állt rendelkezésünkre kitöltött kérdőív a kiválasztott településről, igyekeztünk a hiányt oly módon pótolni, hogy a megyei és településnagyság szerinti arányok a mintában ne boruljanak fel, azaz a hiányzó településeket hasonló paraméterekkel rendelkező településekkel pótoltuk.

E leválogatás eredményeképpen 544 visszaküldött kérdőív került a mintába, összesen 542 településen. Tehát adathalmazunk az összes általunk ismert (1776) szolgáltató 30,6%-át foglalja magába, tehát adatainkat – településnagyság és megyei elhelyezkedés tekintetében – reprezentatívnak tekintjük az ország gyermekjóléti szolgáltatóira. Kivételt képez ez alól Győr-Moson-Sopron megye, melynek esetében olyan alacsony volt a visszaküldési arány, hogy ennek következményeképpen regionális szinten sem tudtuk a szükséges mintaarányt biztosítani.

Tekintettel arra, hogy a visszaküldési arányok jelentős mértékben befolyásolták a minta nagyságát, a különböző régiókban eltérő arányú mintát tudtunk kialakítani. Ezek az arányok az alábbiak: Közép-Magyarország 31,6%, Közép-Dunántúl 33,7%, Nyugat-Dunántúl 23,5%,

Dél-Dunántúl 30,5%, Észak-Magyarország 31,6%, Észak-Alföld 32,1%, Dél-Alföld 34,5% (lásd 2. számú táblázat). (Fenti arányok tehát azt jelentik, hogy az adott régióban lévő összes gyermekjóléti szolgáltatás mekkora hányada került a mintába.) Ez a reprezentativitás azonban esetenként sérült, tekintettel arra, hogy az egyes kérdések esetében helyenként igen eltérő válaszolási arányt tapasztaltunk.

A tanulmányban ismertetett adatokat a fentiek figyelembe vételével szükséges értelmezni.

1.

	Megye / Lélekszám	0-499	500-999	1000-1999	2000-4999	5000-9999	10 000-19 999	20 000-49 999	50 000-99 999	100 000 és felette	Össz
Közép-Magyarország	Budapest	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	1
	Pest	6	14	40	63	30	20	10	1	-	184
	települések száma	6	14	40	63	30	20	10	1	1	185
	Budapest									37	
	Pest megye	2	9	12	38	28	20	10	2	-	
	szolgáltatások száma	2	9	12	38	28	20	10	2	37	
Közép-Dunántúl	Fejér	6	18	33	38	7	3	-	1	1	107
	Komárom-Esztergom	5	16	22	21	5	2	3	1	-	75
	Veszprém	103	56	38	15	5	2	3	1	-	223
	települések száma	114	90	93	74	17	7	6	3	1	405
	Fejér	1	11	15	29	7	3	-	1	1	
	Komárom-Esztergom	1	3	10	8	5	2	3	1	-	
	Veszprém	9	14	17	12	5	3	4	1	-	
	szolgáltatások száma	11	28	42	49	17	8	7	3	1	
Nyugat-Dunántúl	Győr-Moson-Sopron	47	48	50	24	1	2	1	1	1	175
	Vas	131	52	18	9	1	4	-	1	-	216
	Zala	155	56	34	7	2	-	1	2	-	257
	települések száma	333	156	102	40	4	6	2	4	1	648
	Győr-Moson-Sopron	45	48	49	24	1	2	1	1	1	
	Vas	56	39	17	8	2	4	-	4	-	
	Zala	1	0	9	3	2	-	1	5	-	
	szolgáltatások száma	102	87	75	35	5	6	2	10	1	
Dél-Dunántúl	Baranya	202	49	30	14	1	3	1	-	1	301
	Somogy	107	69	42	17	4	3	1	1	-	244
	Tolna	28	26	29	17	3	2	3	-	-	108
	települések száma	337	144	101	48	8	8	5	1	1	653
	Baranya	24	23	19	14	1	3	1	-	5	
	Somogy	15	27	27	17	1	3	0	2	-	
	Tolna	3	0	12	15	3	2	3	-	-	
	szolgáltatások száma	42	50	58	46	5	8	4	2	5	
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	135	83	78	42	9	7	2	-	1	357
	Heves	11	26	36	39	2	1	2	1	-	118
	Nógrád	28	46	36	13	1	3	1	-	-	128
	települések száma	174	155	150	94	12	11	5	1	1	603
	Borsod-Abaúj-Zemplén	18	29	52	34	11	9	2	-	2	
	Heves	0	11	30	39	2	1	4	1	-	
	Nógrád	13	22	26	12	1	4	0	-	-	
	szolgáltatások száma	31	62	108	85	14	14	6	1	2	
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	5	13	21	22	12	6	2	-	1	82
	Jász-Nagykun-Szolnok	5	10	20	20	13	5	3	1	-	77
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	34	64	53	59	11	6	-	-	1	228
	települések száma	44	87	94	101	36	17	5	1	2	387
	Hajdú-Bihar	3	11	17	22	13	6	2	-	9	
	Jász-Nagykun-Szolnok	1	10	17	18	13	5	3	4	-	
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	33	60	57	58	11	6	-	-	4	
	szolgáltatások száma	37	81	91	98	37	17	5	4	13	
Dél-Alföld	Bács-Kiskun	6	18	34	41	11	5	3	-	1	119
	Békés	5	11	18	19	13	5	3	1	-	75
	Csongrád	2	12	11	25	5	1	3	-	1	60
	települések száma	13	41	63	85	29	11	9	1	2	254
	Bács-Kiskun	2	12	25	35	12	5	3	-	3	
	Békés	2	5	14	18	12	5	3	1	-	
	Csongrád	2	7	6	22	5	1	2	-	1	
	szolgáltatások száma	6	24	45	75	29	11	8	1	4	

Települések összesen	1021	687	643	505	136	80	42	12	9	3135
Szolgáltatások összesen	231	341	431	426	135	84	42	23	63	

*Budapest a táblázatban egy településként szerepel! (Az országos adatok forrása: Szociális Statisztika Évkönyv, KSH, 2002. CD)

2.

sz. táblázat

Az ország gyermekjóléti szolgáltatóinak, valamint a mintába került szolgáltatóknak a száma megyei és településnagyság szerinti bontásban

	Megye / Lélekszám	0-499	500-999	1000-1 999	2000-4 999	5000-99 99	10 000-19 999	20 000-49 999	50 000-99 999	100 000 és felette	Öss
Közép-Magyarország	Budapest									37*	37
	Pest megye	2	9	12	38	28	20	10	2	-	121
	szolgáltatások száma	2	9	12	38	28	20	10	2	37	158
	Budapest									10	
	Pest megye	0	3	4	13	9	7	3	1	-	
	mintába került	0	3	4	13	9	7	3	1	10	
Közép-Dunántúl	Fejér	1	11	15	29	7	3	-	1	1	68
	Komárom-Esztergom	1	3	10	8	5	2	3	1	-	33
	Veszprém	9	14	17	12	5	3	4	1	-	65
	szolgáltatások száma	11	28	42	49	17	8	7	3	1	166
	Fejér	0	3	5	10	2	1	-	1	1	
	Komárom-Esztergom	0	1	3	3	1	1	1	0	-	
	Veszprém	3	5	6	4	1	1	2	1	-	
	mintába került	3	9	14	17	4	3	3	2	1	
Nyugat-Dunántúl	Győr-Moson-Sopron	45	48	49	24	1	2	1	1	1	172
	Vas	56	39	17	8	2	4	-	4	-	130
	Zala	1	0	9	3	2	-	1	5	-	21
	szolgáltatások száma	102	87	75	35	5	6	2	10	1	323
	Győr-Moson-Sopron	3	7	11	8	0	1	0	1	0	
	Vas	15	13	6	2	1	1	-	1	-	
	Zala	0	0	3	1	0	-	1	1	-	
	mintába került	18	20	20	11	1	2	1	3	0	
Dél-Dunántúl	Baranya	24	23	19	14	1	3	1	-	5	90
	Somogy	15	27	27	17	1	3	0	2	-	92
	Tolna	3	0	12	15	3	2	3	-	-	38
	szolgáltatások száma	42	50	58	46	5	8	4	2	5	220
	Baranya	5	7	6	3	0	1	1	-	0	
	Somogy	5	9	9	6	0	1	0	1	-	
	Tolna	1	0	4	5	1	1	1	-	-	
	mintába került	11	16	19	14	1	3	2	1	0	
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	18	29	52	34	11	9	2	-	2	157
	Heves	0	11	30	39	2	1	4	1	-	88
	Nógrád	13	22	26	12	1	4	0	-	-	78
	szolgáltatások száma	31	62	108	85	14	14	6	1	2	323
	Borsod-Abaúj-Zemplén	6	9	17	10	3	3	1	-	1	
	Heves	0	4	10	13	1	0	0	1	-	
	Nógrád	5	5	9	4	0	0	0	-	-	
	mintába került	11	18	36	27	4	3	1	1	1	
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	3	11	17	22	13	6	2	-	9	83
	Jász-Nagykun-Szolnok	1	10	17	18	13	5	3	4	-	71
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	33	60	57	58	11	6	-	-	4	229
	szolgáltatások száma	37	81	91	98	37	17	5	4	13	383
	Hajdú-Bihar	1	4	6	6	5	2	3	-	1	
	Jász-Nagykun-Szolnok	1	3	6	6	4	2	1	1	-	
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	6	20	19	20	3	2	-	-	1	
	mintába került	8	27	31	32	12	6	4	1	2	
Dél-Alföld	Bács-Kiskun	2	12	25	35	12	5	3	-	3	97
	Békés	2	5	14	18	12	5	3	1	-	60
	Csongrád	2	7	6	22	5	1	2	-	1	46
	szolgáltatások száma	6	24	45	75	29	11	8	1	4	203
	Bács-Kiskun	1	4	8	12	4	2	1	0	1	
	Békés	0	3	4	6	4	2	1	1	-	
	Csongrád	0	3	2	8	1	0	1	-	1	
	mintába került	1	10	14	26	9	4	3	1	2	

Szolgáltatások összesen	231	341	431	426	135	84	42	23	63	177
Mintába kerültek összesen	52	103	138	140	40	28	17	10	16	

*Budapest a táblázatban egy településként szerepel!

A gyermekjóléti szolgáltatók területi elhelyezkedéséről

A 3. számú táblázatban a mintába került szolgáltatások területi elhelyezkedését láthatjuk, településnagyság szerinti bontásban. Ha regionálisan vizsgáljuk az adatokat, az alábbiakat mondhatjuk el: Közép-Magyarországon (26,0%), Közép-Dunántúlon (30,4%), Észak-Alföldön (26,0%) és Dél-Alföldön (37,1%) a kettő- és ötezer közötti települések adják a leggyakrabban a gyermekjóléti szolgáltatások székhelyét. Gyakoriságban e kategóriát követik az ezer és kétezer közötti települések: Nyugat-Dunántúl régióban (26,3%), Dél-Dunántúlon (28,4%), mind Észak-Magyarországon (35,3%) itt található a legtöbb székhely. Ugyanakkor Nyugat-Dunántúlon ugyanekkora gyakorisággal találjuk meg az ötszáz és ezer közötti, valamint közel ilyen gyakorisággal (23,7%) az ötszáz alatti településeket. Elmondhatjuk tehát, hogy mintánk alapján a gyermekjóléti szolgáltatások székhelyét az esetek 79,6%-ban ötezer alatti lélekszámú települések adják. Ezek az adatok teljességgel rimelnek az ország településszerkezeti adottságaira.

3. sz. táblázat

A mintába került szolgáltatások székhelyét adó települések lélekszáma régióként

Régió	A székhely település lélekszáma									Összesen
	0 – 499	500 – 999	1000 – 1999	2000 – 4999	5000 – 9999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
Közép-Magyarország	0 0,0%	3 6,0%	4 8,0%	13 26,0%	9 18,0%	7 14,0%	4 8,0%	7 14,0%	3 6,0%	50 100,0%
Közép-Dunántúl	3 5,3%	9 16,1%	14 25,0%	17 30,4%	4 7,2%	3 5,3%	3 5,3%	2 3,6%	1 1,8%	56 100,0%
Nyugat-Dunántúl	18 23,7%	20 26,3%	20 26,3%	11 14,5%	1 1,3%	2 2,6%	1 1,3%	3 3,9%	0 0,0	76 100,0%
Dél-Dunántúl	11 16,4%	16 23,9%	19 28,3%	14 20,9%	1 1,5%	3 4,5%	2 3,0%	1 1,5%	0 0,0%	67 100,0%
Észak-Magyarország	11 10,8%	18 17,6%	36 35,3%	27 26,5%	4 3,9%	3 2,9%	1 1,0%	1 1,0%	1 1,0%	102 100,0%
Észak-Alföld	8 6,5%	27 22,0%	31 25,2%	32 26,0%	12 9,8%	6 4,9%	4 3,3%	1 0,8%	2 1,6%	123 100,0%
Dél-Alföld	1 1,4%	10 14,3%	14 20,0%	26 37,1%	9 12,9%	4 5,7%	3 4,3%	1 1,4%	2 2,9%	70 100,0%
Összesen	52 9,6%	103 18,9%	138 25,4%	140 25,7%	40 7,4%	28 5,1%	18 3,3%	16 2,9%	9 1,7%	544 100,0%

(A táblázatban Budapest kerületei külön településként szerepelnek, s a lélekszámuknak megfelelő kategóriában találhatók!)

Kutatásunk kezdetétől fogva igen fontos pontnak tartottuk a szolgáltatások ellátási területének megismerését is, hisz ez igen gyakran jóval tágabb, mint egy település. Ennek érdekében kérdéseink nagy része az ellátási területre vonatkozott. Elsőként azt kívántuk megtudni, hány települést látnak el az egyes szolgáltatók. A mintába került 544 szolgáltatás 542 településen található. Ugyanakkor a szolgáltatások által ellátott települések száma 995, azaz a szolgáltatások számának közel kétszerese.

A 4. számú táblázatban regionális bontásban láthatók a mintánkban szereplő ellátott települések lélekszám-adatai.

4. sz. táblázat

A mintában szereplő ellátott települések lélekszám-adatai régióként

Régió	Az ellátott település lélekszáma									Ellátott települések összesen
	0 – 499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
Közép-Magyar ország	4 6,0%	8 11,9%	9 13,4%	17 25,4%	9 13,4%	6 9,0%	4 6,0%	7 10,4%	3 4,5%	67 100,0%
Közép-Dunántúl	29 28,2%	16 15,5%	22 21,4%	23 22,3%	4 3,9%	3 2,9%	3 2,9%	2 1,9%	1 1,0%	103 100,0%
Nyugat-Dunántúl	84 41,3%	56 27,6%	40 19,7%	15 7,4%	2 1,0%	2 1,0%	1 0,5%	3 1,5%	-	203 100,0%
Dél-Dunántúl	88 44,5%	47 23,7%	39 19,7%	17 8,6%	1 0,5%	3 1,5%	2 1,0%	1 0,5%	-	191 100,0%
Észak-Magyarország	61 30,3%	44 21,9%	57 28,4%	28 13,9%	5 2,5%	3 1,5%	1 0,5%	1 0,5%	1 0,5%	209 100,0%
Észak-Alföld	16 11,2%	36 25,1%	33 23,1%	33 23,1%	13 9,1%	6 4,2%	1 0,7%	1 0,7%	4 2,8%	143 100,0%
Dél-Alföld	3 3,8%	16 20,0%	16 20,0%	26 32,5%	9 11,2%	4 5,0%	3 3,8%	1 1,2%	2 2,5%	80 100,0%
Összesen	285 28,7%	223 22,4%	216 21,7%	159 16,0%	43 4,3%	27 2,7%	15 1,5%	16 1,6%	11 1,1%	993 100,0%

(A táblázatban Budapest kerületei külön településként szerepelnek, s a lélekszámuknak megfelelő kategóriában találhatók!)

A 4. számú táblázatból az tűnik ki, hogy adataink 88,8%-ban ötezer fő alatti településekre vonatkoznak, ez a helyzet azonban szintén az ország adottságainak tudható be (ti. annak, hogy az ország összes településének 91,0%-a ötezer fő alatti lakosságú). Ugyanakkor ha adatainkat az ország összes településéhez viszonyítjuk, az ellátási rendszer egészen más képpel találkozhatunk.

5. sz. táblázat

A gyermekjóléti szolgáltatásban részesülő települések aránya a minta alapján

	Az ellátott település lélekszáma									Ellátott települések összesen
	0 – 499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
az ország településeinek száma	1021 32,6%	687 21,9%	643 20,5%	505 16,1%	136 4,3%	80 2,6%	42 1,3%	12 0,4%	8 0,3%	3134 100,0%
a mintában szereplő ellátott települések száma	285 28,9%	223 22,6%	216 21,9%	159 16,2%	43 4,4%	27 2,8%	14 1,4%	10 1,0%	8 0,8%	985 100,0%
ellátottság mértéke a minta alapján	27,9%	32,5%	33,6%	31,5%	31,6%	33,8%	33,3%	83,3%	100,0%	-

*A táblázat adatai Budapestet nem tartalmazzák, tekintettel arra, hogy a húszezer fő feletti települések esetében jelentősen torzítanak az adatokat! (Az országos adatok forrása: Szociális Statisztikai Évkönyv, KSH, 2002. CD)

Az 5. számú táblázatból jól látható, hogy a település nagysága jellemzően nem befolyásolja, hogy találunk-e rajta gyermekjóléti szolgáltatást, vagy sem. Eltekintve az ötszáz főnél kisebb, valamint az ötvenezer főnél nagyobb lélekszámú településektől, meglehetősen egyenletes a szolgáltatások jelenléte a településeken, ellentétben a családsegítő szolgáltatásokkal, ahol a település nagyságából igen nagy valószínűséggel megjósolható, hogy találunk-e rajta ellátást.

Az ellátott településekről alkotott képet tovább finomítja, ha megnézzük, az egyes régiók szolgáltatóira milyen mértékben jellemző, hogy egy vagy több települést látnak el. Ez látható a 6. számú táblában.

6. sz. táblázat

Az egy, illetve több települést ellátó szolgáltatók aránya régióként

Ellátott települések száma	Régió							Összesen
	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	
csak egy települést lát el	44 88,0%	42 75,0%	50 65,8%	33 49,3%	78 76,5%	112 91,1%	62 88,6%	421 77,4%
több települést lát el	6 12,0%	14 25,0%	26 34,2%	34 50,7%	24 23,5%	11 8,9%	8 11,4%	123 22,6%
szolgáltatások összesen	50 100,0%	56 100,0%	76 100,0%	67 100,0%	102 100,0%	123 100,0%	70 100,0%	544 100,0%

Mint látható a 6. számú táblázatból, Dél-Dunántúl kivételével minden régióra jellemző, hogy a szolgáltatások legalább kétharmada kizárólag egy településen tevékenykedik, ugyanakkor arányuk kiugróan magas Észak-Alföldön, Dél-Alföldön és Közép-Magyarországon. Ennek oka lehet, hogy e három régió meglehetősen kevés települést ölel át (Észak-Alföld 387-et, Dél-Alföld 254-et, Közép-Magyarország 185-öt). Az ellenkező oldalon találjuk Dél-Dunántúlt, ahol kevesebb mint 50,0% az egy települést ellátók aránya, ám ez a helyzet is magyarázható a települések számával (hiszen e régió tartalmazza a legtöbb települést, szám szerint 653-at). E logika mentén értelmezhető a Nyugat-Dunántúli helyzet is (az itt található települések száma 648), hiszen itt találjuk a legtöbb települést ellátó szolgáltatót. Ugyanakkor némiképp köztes a helyzete Közép-Dunántúlnak, mely 405 települést foglal magába, tehát települései számát tekintve igen hasonló Észak-Alföldhöz, ám ahhoz képest alacsonyabb az egy települést ellátók aránya, valamint Észak-Magyarországnak, ahol meglehetősen sok (603) települést találunk, ugyanakkor alacsony a több települést ellátók aránya.

Fentiek alapján az a megállapítás látszik helytállónak, miszerint a gyermekjóléti szolgáltatások esetén az, hogy egy szolgáltatás egy vagy több települést lát-e el, sokkal kevésbé függ az adott

régióban található települések számától, mint a családsegítő szolgáltatások esetében. Ennek részletes adatait mutatja a 7. számú táblázat.

7.

A szolgáltatók által ellátott települések száma régióként

A szolgáltatás által ellátott települések száma	Régió							Összesen
	Közép-Mag- yaro.	Közép-Du- nántúl	Nyugat-D- unántúl	Dél-Dunán- túl	Észak-Ma- gyaro.	Észak-Alf- öld	Dél-Alföld	
1 település	44 88,0%	42 75,0%	50 65,8%	33 49,2%	78 76,4%	112 91,1%	62 88,5%	421 77,4%
2 település	1 2,0%	5 8,9%	7 9,2%	5 7,4%	10 9,8%	7 5,7%	6 8,6%	41 7,5%
3 település	4 8,0%	2 3,6%	5 6,6%	7 10,4%	5 4,9%	3 2,4%	2 2,9%	28 5,1%
4 település	-	2 3,6%	2 2,6%	7 10,4%	1 1,0%	-	-	12 2,2%
5 település	-	2 3,6%	4 5,3%	6 9,0%	1 1,0%	-	-	13 2,4%
6 település	-	-	1 1,3%	4 6,0%	2 2,0%	-	-	7 1,3%
7 település	-	1 1,8%	2 2,6%	2 3,1%	1 1,0%	-	-	6 1,1%
8 település	-	-	-	-	1 1,0%	1 0,8%	-	2 0,4%
9 település	1 2,0%	1 1,8%	-	1 1,5%	-	-	-	3 0,5%
10 település	-	-	2 2,6%	1 1,5%	-	-	-	3 0,5%
11 település	-	1 1,8%	-	-	-	-	-	1 0,2%
12 település	-	-	1 1,3%	-	-	-	-	1 0,2%
17 település	-	-	-	-	2 2,0%	-	-	2 0,4%
18 település	-	-	-	-	1 1,0%	-	-	1 0,2%
19 település	-	-	1 1,3%	1 1,5%	-	-	-	2 0,4%
25 település	-	-	1 1,3%	-	-	-	-	1 0,2%
Összesen	50 100,0%	56 100,0%	76 100,0%	67 100,0%	102 100,0%	123 100,0%	70 100,0%	544 100,0%

A mintában szereplő szolgáltatások által ellátott településeken (ill. résztelepüléseken) összesen 4 351 029 ember él. Az alábbi táblázat a szolgáltatás székhelyének nagysága és régiója szerinti bontásban mutatja ezt a számot.

8.

A székhely település lélekszáma	Régió							Összesen (fő)
	Közép-Mag yaro.	Közép-Dun ántúl	Nyugat-Du nántúl	Dél-Dunán túl	Észak-Mag yaro.	Észak-Alfö ld	Dél-Alföld	
0 – 499	-	2 032 0,4%	10 710 2,6%	7 034 2,2%	5 519 1,2%	3 498 0,4%	450 0,1%	29 243 0,7%
500 – 999	2 557 0,2%	11 271 2,3%	18 189 4,4%	18 684 5,9%	23 046 4,9%	21 125 2,7%	7 556 1,1%	102 428 2,4%
1 000 – 1 999	7 610 0,6%	19 561 3,9%	78 459 18,8%	43 482 13,7%	74 862 15,8%	49 205 6,2%	22 498 3,4%	295 677 6,8%
2 000 – 4 999	52 766 4,4%	67 834 13,7%	66 088 15,8%	58 832 18,5%	87 618 18,4%	104 397 13,2%	85 989 13,0%	523 524 12,0%
5 000 – 9 999	74 263 6,2%	27 442 5,5%	9 082 2,2%	13 019 4,1%	27 056 5,7%	84 206 10,7%	60 743 9,2%	295 811 6,8%
10 000 – 19 999	97 762 8,2%	45 440 9,1%	22 548 5,4%	44 041 13,8%	46 586 9,8%	83 141 10,5%	57 715 8,7%	397 233 9,1%
20 000 – 49 999	130 549 11,0%	102 682 20,7%	22 377 5,4%	64 697 20,3%	55 681 11,7%	97 346 12,3%	87 881 13,2%	561 213 12,9%
50 000 – 99 999	478 844 40,3%	115 916 23,3%	190 152 45,5%	68 202 21,4%	61 975 13,0%	19 388 2,5%	67 664 10,2%	1 002 141 23,0%
100 000 és felette	345 015 29,0%	104 769 21,1%	-	-	92 694 19,5%	328 028 41,5%	273 253 41,2%	1 143 759 26,3%
Összesen	1 189 366 100,0%	496 947 100,0%	417 605 100,0%	317 991 100,0%	475 037 100,0%	790 334 100,0%	663 749 100,0%	4 351 029 100,0%

A táblázatban Budapest kerületei külön településként szerepelnek, s a lélekszámuknak megfelelő kategóriában találhatók!

A 8. számú táblázat tehát azt mutatja, hogy az egyes régiókon belül a különböző nagyságú, székhelyként működő települések a régióon belül az ellátandó lakosságnak mekkora hányadát lát(hat)ják el. Számszerűsítve: az ötszáz főnél kisebb települések esetén Nyugat-Dunántúl, az ötszáz és ezer fő közötti települések esetén a dél-dunántúli régió válik ki sorból, azaz az országban e régiókban a többihez viszonyítva nagyobb ellátási területtel rendelkeznek az imént leírt település-kategóriák. Az egy- és kettőezer fő közötti településeknél ismét a Nyugat-Dunántúl, a kettő- és ötezer fő közötti települések tekintetében a dél-dunántúli, valamint az észak-magyarországi régió tekinthető kiugrónak, az öt- és tízezer fő közötti kategóriában Észak-Alföld a kiemelkedő. A tíz- és húszezer fő közötti települések közül ismét a dél-dunántúliak vállalják a legnagyobb szerepet. A húsz- és ötvenezer fős településeknél Közép- és Dél-Dunántúl, az ötven- és százezer fős településeknél Nyugat-Dunántúl, végül a százezer fő feletti települések esetén Észak- és Dél-Alföld a kiemelkedő. Ez egyfelől magyarázható azzal, hogy az egyes lélekszám-kategóriákon belül adott régió szolgáltatói képviselik a legnagyobb arányt (ez a helyzet az ötszáz alatti és az ötven- és százezer fő közötti településeknél), másfelől a fennmaradó, székhelyként definiált település-kategóriákban – a többi régió adott nagyságú településeihez viszonyítva – nagyobb ellátási területet fedezhetünk fel.

A lélekszámmal kapcsolatos további kérdés: vajon milyen arányban rendelkeznek megfelelő válasszal az egyes gyermekjóléti szolgáltatók arra vonatkozóan, hogy hány fő él az ellátási területükön. Erre vonatkozóan azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók (e kérdésnél 529 szolgáltató) mindössze 6,0%-a rendelkezik olyan információval, mely több mint 10,0% eltérést mutat a valós adatokhoz képest. Ez a 6,0% ugyanakkor meglehetősen szóródik: az alulbecsült lakosságszám esetén a tényleges adathoz képest 31,0% és 89,0% között mozogtak a helytelen válaszok, a túlbecsült „kategóriában” pedig 111,0% és 194,0% között. A válaszok összességét tekintve 101,0% az átlagos, 100,0% pedig a leggyakoribb érték.

Ennél az információnál azonban talán fontosabb, vajon a 18 év alattiak számának ismerete hogyan alakul. Ezzel kapcsolatban már több bizonytalanságot tapasztaltunk. Először is azon szolgáltatók aránya, akik több mint tíz százalékos eltéréssel adták meg az ellátási területükön élő 18 év alattiak számát, a válaszadók (460 szolgáltató) 49,8%-át teszik ki. A 18 év alattiak számát alulbecsülők (a válaszadók 23,3%-a) válaszai a tényleges adatokhoz képest 16,8% és 89,6% között, míg az e számot felülbecsülők (a válaszadók 26,5%-a) válaszai a tényleges adatokhoz képest 110,1% és 198,9% között mozogtak. A válaszok összességét figyelembe véve 100,4% az átlagos érték.

Hasonlóan lényeges információnak nevezhetjük az ellátási területen található lakások számát. Ha a fentiekben leírt adatokat a lakásszám ismerete vonatkozásában vizsgáljuk, azt mondhatjuk el, hogy ezen információ is sokkal kevésbé tűnik hozzáférhetőnek, ugyanis a válaszadók (akik 466-an voltak) 28,7%-a adott olyan választ, mely tíz százaléknál nagyobb mértékben tér el a valós adatoktól. Az értékek az alulbecsült tartományban 24,0% és 89,0% között, a felülbecsült tartományban pedig 111,0% és 239,0% között helyezkednek el. Az összes választ tekintve: az átlagos érték 96,1%, a leggyakoribb érték pedig 100,0%.

Szociális problémák az ellátási területen

Lényegi információt hordoz, hogy a gyermekjóléti szolgáltató mely – szociális szempontból is lényeges – problémát tartja a legfontosabbnak ellátási területén. Erre a kérdésre 461 szolgáltató adott választ. A felmerült problémák – melyek jellemzően nem egyedülállóan vannak jelen az egyes ellátási területeken – gyakoriságuk sorrendjében az alábbiak:

9. sz. táblázat

A megjelölt legfontosabb, szociális szempontból is lényeges problémák

A megjelölt legfontosabb, szociális szempontból is lényeges probléma	Adott problémát megjelölők	
	száma	aránya
munkanélküliség, munkalehetőségek hiánya	353	76,6%
alacsony jövedelmek, szegénység	93	20,2%
szociális lakások hiánya, lakhatási problémák	59	12,8%
alacsony fokú iskolázottság, képzettség	54	11,7%
szenvedélybetegségek	47	10,2%
életviteli, mentális, egészségügyi problémák	42	9,1%
a szociális ellátórendszer hiányosságai	24	5,2%
a település hátrányos helyzete	22	4,8%
jelentős számú képzetlen, munkanélküli kisebbség	13	2,8%
a lakosság eladósodása	10	2,2%
fekeete és szürke munka	2	0,4%
az intézmények diszkriminatív működése	2	0,4%

Az első három legjellemzőbb probléma kapcsán találhatók területi eltérések: a munkanélküliséget, mint legfontosabb problémát Nyugat-Dunántúlon (31,6%), valamint Közép-Magyarországon (42,0%) kevesebb válaszadó jelölte meg, mint Közép-Dunántúlon (66,1%), Észak-Alföldön (72,4%), Dél-Dunántúlon (73,1%), Észak-Magyarországon (75,5%), valamint Dél-Alföldön (80,0%). Az alacsony jövedelmek és a szegénység a válaszadók szerint leginkább a közép-magyarországi régióban jelentős (28,0%), a legkevésbé pedig a dél-alföldi (11,4%) és a nyugat-dunántúli (11,8%) régióban. A szociális lakások hiánya és a lakhatási problémák úgyszintén leginkább a közép-magyarországi (26,0%) régióban jellemző gond, a legkevésbé pedig az észak-magyarországi (3,9%) régióban, a válaszadók szerint.

A gyermekjóléti szolgáltatás székhelyét adó települések lélekszáma alapján a következő kép rajzolódik ki a legfontosabb problémák kapcsán: a munkanélküliség, illetve a munkalehetőségek hiánya a tíz- és húszezer fő közötti településeknél a legjellemzőbb (85,7%), és a százezer fő feletti települések esetén a legkevésbé gyakori (44,4%). A fennmaradó kategóriák értékei 50,0 és 77,8% között fluktuálnak. Az alacsony jövedelmeket és a szegénységet a legkevésbé az ötszáz fő alatti települések jelölték meg legfontosabb problémaként (1,9%), míg az ötven- és százezer fő közötti településekre jellemző leginkább e problémakör (43,8%). Bár e probléma kapcsán nem fedezhetünk fel trendet, a szociális lakások hiánya és lakhatási problémák esetén már igen. Az ilyen típusú nehézségek a település nagyságával egyenes arányban gyarapodnak egy bizonyos kategóriáig: míg az ötezer fő alatti kategóriák egyike esetén sem éri el a 6,0%-ot, az öt- és tízezer fő közötti településeknél már 25,0%, a tíz- és húszezer közöttiek esetén 28,6%, majd egy újabb ugrás következik: a húsz- és ötvenezer fő közötti településeknek már 66,7%-a jelezte e probléma jelenlétét, az ötven- és százezer közöttieknek pedig 68,8%-a. Ugyanakkor a százezer fő feletti településeknél ismét csökkenés tapasztalható: mindössze 22,2%-uk jelezte ilyen típusú nehézség jelenlétét.

S még egy megjegyzés: bár maga a tény nem hordoz új információt, az adatok azt mutatják, hogy a település nagyságával fordított arányban változik a csak egyetlen, szociális szempontból is lényeges problémát megjelölők aránya.

Az ellátási területről alkotott képhez tartozik, hogy van-e lehetőség közhasznú és közcélú foglalkoztatásra a területen. E kérdés esetén a nem válaszolók vagy információval nem rendelkezők a minta 2,4%-át teszik ki, a szolgáltatók ellátási területének 6,8%-ában nincs lehetőség ilyen típusú foglalkoztatásra, viszont 90,8%-uk (494 szolgáltató) esetében igen. Bár természetesen a működési forma nem határozza meg az említett foglalkoztatás meglétét, az összehasonlíthatóság kedvéért szükséges látni ezeket az adatokat is. E szerint: az önálló gyermekjóléti szolgálatok 87,0%-a, az integrált, illetve más intézmény keretében működő szolgálatok 94,6%-a, a társulási formában működő szolgáltatások 92,5%-a, végül az önálló családgondozók 88,6%-a jelezte, hogy ellátási területén van lehetőség ilyen típusú munkákra. A régiók között találunk eltéréseket a közhasznú és közcélú munkalehetőségek tekintetében. A két szélső értéket tekintve: Nyugat-Dunántúlon a szolgáltatók 73,7%-a, Észak-Magyarországon pedig 97,1%-a válaszolta, hogy van lehetőség ilyen típusú foglalkoztatásra. A fennmaradó öt régió e két érték közötti szakaszon helyezkedik el. A székhelyt adó település nagysága mentén az alábbi különbségek tapasztalhatók: az ötszáz főnél kisebb települések 76,9%-a esetében, az ezer és kétezer fő közötti települések 87,7%-ánál, és a százezer főnél nagyobb települések 77,8%-nál van lehetőség közhasznú és közcélú munka végzésére, a többi kategóriában ez az érték 90,0% felett van.

Természetesen egy-egy ellátási területen többféle típusú munka végzésére van lehetőség, melyek gyakoriságuk sorrendjében az alábbiak:

10. sz. táblázat

A közhasznú és közcélú munkavégzés keretében végezhető tevékenységek

A végezhető munka típusa	Az ellátási területen az adott munka lehetőségét jelző szolgáltatók	
	száma	aránya
közterület-karbantartás, -rendezés, -tisztítás	289	58,5%
kommunális feladatok	162	32,8%
kisegítő feladatok (irodai kisegítő munka, portaszolgálat, stb.)	103	20,9%
szociális és egészségügyi feladatok	97	19,6%
építkezés, épület-karbantartás, -felújítás	81	16,4%
segéd- és betanított munka	61	12,3%
adminisztrációs feladatok	45	9,1%
környezetvédelmi tevékenység	26	5,3%

oktatási, kulturális és művelődési tevékenység	20	4,0%
--	----	------

Ezek az adatok azonban akkor válnak érdekessé, ha megnézzük, a gyermekjóléti szolgáltatók az esetek mekkora hányadában működtek közre abban, hogy valamely kliensük ilyen típusú munkához jusson. E kérdés kapcsán az alábbi regionális eltérések tapasztalhatók: legnagyobb arányban (81,0%) a nyugat-dunántúli szolgáltatók válaszolták, hogy egy kliensük esetében sem járultak hozzá ilyen típusú foglalkoztatáshoz, a legkisebb arányban (50,0%) ezt a közép-magyarországi szolgáltatók válaszolták, tehát ők a legaktívabbak e téren. A 409, e kérdésre válaszoló szolgáltató 66,5%-a nem segített ily módon kliensének, 22,0%-uk a rendelkezésre álló munkalehetőségeket egy és húsz százalék közötti arányban „töltötte be” kliensével, 9,3%-uk húsz és ötven százalék közötti arányban, és 2,2% azok aránya, akiknél ez a hányad több mint ötven százalék. (Megjegyzendő, hogy ez utolsó, „legaktívabb” kategóriában is Nyugat-Dunántúl „vezet”.)

A székhelyt adó település nagysága mentén is láthatók eltérések: az ötezer fő alatti székhelyek esetében legalább 60,0% azok aránya, akik egyáltalán nem juttattak még klienst ilyen típusú munkához (a maximum érték 83,9% az ötszáz főnél kisebb székhelyek esetén). Az öt- és tízezer fő közötti kategóriában jóval alacsonyabb ez az arány: az ekkora székhellyel rendelkező szolgáltatóknak mindössze 26,5%-a nem nyújtott ilyen típusú segítséget klienseinek. A tízezer főnél nagyobb településeknél azonban ez az arány valamelyest romlik: 35,3%-ról (tíz- és húsezer fő közötti székhely települések) 50,0%-ra (százezer főnél nagyobb székhely települések) emelkedik. Ugyanakkor a régiós eloszláshoz hasonlóan e csoportosításban is azt láthatjuk, hogy az ilyen fajta segítséget legkevésbé nyújtó ötszáz fő alatti kategóriában találjuk a legaktívabb csoportot is (azaz az ekkora székhelyek 83,9%-a nem nyújt ilyen segítséget, ám 6,5%-uk a rendelkezésre álló helyek több mint ötven százalékában klienseiket helyezték el. Természetesen ez esetben a rendelkezésre álló helyek feltehetően alacsony száma mindkét végre magyarázatot adhat.)

Ha a működési forma szerint keresünk eltéréseket, azt láthatjuk, hogy a leggyakrabban a más intézmény keretén belül vagy integráltan működő szolgálatok segítik közhasznú és közcélú munkához klienseiket: az ebben a formában működő szolgálatoknak mindössze 51,3%-a válaszolta, hogy nem nyújtott ilyen típusú segítséget. Ez az arány ugyanakkor az önálló gyermekjóléti szolgálatok esetén 76,9%, a társulás keretében működő szolgálatoknál 73,2%, valamint az önálló családgondozóknál 74,7%. (Csak az összehasonlítás kedvéért idézve a

fentebb már leírt adatokat: az önálló gyermekjóléti szolgálatok 87,0%-a, az integrált, ill. más intézmény keretében működő szolgálatok 94,6%-a, a társulási formában működő szolgáltatások 92,5%-a, végül az önálló családgondozók 88,6%-a jelezte, hogy ellátási területén van lehetőség ilyen típusú munkákra.

A gyermekjóléti szolgáltatás megszervezésének jellemzői

A vizsgált gyermekjóléti szolgáltatások működési kereteit, szervezeti formáit tekintve azt láthatjuk, hogy igen jelentős többségük, 98,3%-uk fenntartója önkormányzati intézmény (86,6%-ban települési/kerületi önkormányzat, míg 11,8% esetében önkormányzati intézményfenntartó társulás), ugyanakkor 1,7% az alapítványok, egyesületek és természetes személyek együttes jelenléte. Gazdasági társaságot nem találunk a fenntartók között.

A mintában szereplő gyermekjóléti szolgáltatások regionális megoszlását mutatja a 11. sz. tábla a fenntartó szervezeti formájának viszonylatában.

11. sz. táblázat

A gyermekjóléti szolgáltatók regionális megoszlása a fenntartó szervezeti formájának viszonylatában

Régió	A fenntartó szervezeti formája				Összesen
	Települési (kerületi) önkormányzat	Önkormányzati intézmény-fennt artó társulás	Alapítvány, egyesület	Természetes személy	
Közép-Magyaror szág	47 94,0%	1 2,0%	-	2 4,0%	50 100,0%
Közép-Dunántúl	45 80,4%	9 16,1%	1 1,8%	1 1,8%	56 100,0%
Nyugat-Dunántúl	59 77,6%	17 22,4%	-	-	76 100,0%
Dél-Dunántúl	52 77,6%	14 20,9%	1 1,5%	-	67 100,0%
Észak-Magyaror szág	90 88,2%	11 10,8%	1 1,0%	-	102 100,0%
Észak-Alföld	112 91,1%	8 6,5%	3 2,4%	-	123 100,0%
Dél-Alföld	66 94,3%	4 5,7%	-	-	70 100,0%
Összesen:	471 86,6%	64 11,8%	6 1,1%	3 0,6%	544 100,0%

A regionális megoszlás a fenntartók százalékában az alábbi érdekességeket mutatja: a gyermekjóléti szolgálatot fenntartó települési/kerületi önkormányzatok valamelyest magasabb arányban vannak jelen az országos átlaghoz (86,6%) képest az észak-alföldi (91,1%) és a közép-magyarországi (94,0%) régiókban. Ugyanakkor az önkormányzati intézményfenntartó társulások jelenléte a Nyugat-Dunántúlon (22,4%), a Közép-Dunántúlon (16,1%) és a Dél-Dunántúlon (20,9%) a legerőteljesebb, a legmagasabb számú az országos átlaghoz (11,8%) képest. A társulások ilyen magas arányát, jelenlétét a dunántúli régiókban valamelyest magyarázhatja az ország településszerkezete, tekintettel arra, hogy a dél- és nyugat-dunántúli

régiók azok, amelyek a legtöbb települést tartalmazzák, s a közép-dunántúli régió is a negyedik legtöbb települést tartalmazó régió.

A gyermekjóléti szolgáltatás fenntartói és működtetői kapcsán is érvényes az a megállapítás – mint a szociális ellátások biztosítása esetén –, hogy a fenntartó és a működtető szervezet kevés esetben különbözik. A gyermekjóléti szolgáltatások biztosítása esetén a fenntartó és a működtető az esetek 93,4%-ában egy és ugyanaz a szervezet. Tehát 448 szolgáltatásnak (82,4%) mind a fenntartója, mind a működtetője települési/kerületi önkormányzat, illetve települési/kerületi önkormányzati intézmény, 51 szolgáltatásnak (9,4%) mind a fenntartója, mind a működtetője önkormányzati intézményfenntartó társulás, 6 szolgáltatás esetében (1,1%) alapítvány, egyesület és 3 esetben (0,6%) természetes személy az, aki a szolgáltatás fenntartója és működtetője is egyben. Elvértve (0,6%-ban) találkozunk olyan példakkal, hogy a települési önkormányzat, mint fenntartó, nem állami szervezettel köt szerződést a szolgáltatás működtetésére, a gyermekjóléti feladatok ellátására.

Érdekes képet mutat a szolgáltatások biztosításának kezdete, az intézmények nyitási éve. Az 1997-es évben – a Gyermekvédelmi törvény hatályba lépésének évében – a szolgálatok 16,2%-a, majd 1998-ban kiugróan nagy többsége, közel fele (44,5%) jött létre. Az 1999-es évben az 1997-es évhez hasonló számú (18,6%) szolgáltatás indult meg. Majd 2000-től kezdődően évről évre folyamatosan csökkent az újonnan létrejövő gyermekjóléti szolgálatok száma.

A 12. sz. tábla a gyermekjóléti szolgáltatások regionális megoszlását mutatja a szolgáltatás kezdeti időpontjának viszonylatában.

12.

Régió	A szolgáltatás biztosításának kezdete								Összesen
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Nincs válasz	
Közép-Magyarország	11 22,0%	17 34,0%	9 18,0%	7 14,0%	3 6,0%	1 2,0%	-	2 0,4%	50 100,0%
Közép-Dunántúl	15 26,8%	20 35,7%	10 17,9%	4 7,1%	3 5,4%	1 1,8%	-	3 5,4%	56 100,0%
Nyugat-Dunántúl	5 6,6%	31 40,8%	18 23,7%	8 10,5%	4 5,3%	2 2,6%	3 3,9%	5 6,6%	76 100,0%
Dél-Dunántúl	8 11,9%	23 34,3%	17 25,4%	10 14,9%	1 1,5%	5 7,5%	1 1,5%	2 3%	67 100,0%
Észak-Magyarország	6 5,9%	56 54,9%	19 18,6%	12 11,8%	3 2,9%	1 1,0%	-	5 4,9%	102 100,0%
Észak-Alföld	27 22%	61 49,6%	16 13,0%	5 4,1%	6 4,9%	-	1 0,8%	7 5,7%	123 100,0%
Dél-Alföld	16 22,9%	34 48,6%	12 17,1%	-	3 4,3%	2 2,9%	1 1,4%	2 2,9%	70 100,0%
Összesen:	88 16,2%	242 44,5%	101 18,6%	46 8,5%	23 4,2%	12 2,2%	6 1,1%	26 4,8%	544 100,0%

Az észak- és dél-alföldi régiókra jellemző, hogy mind 1997-ben, mind 1998-ban az országos átlagnál nagyobb arányban hozták létre gyermekjóléti szolgálataikat. A közép-magyarországi és a közép-dunántúli régiókról ugyanez az 1997-es évre vonatkozóan állapítható meg, míg az észak-magyarországi régióban 1998-ban figyelhető meg a gyermekjóléti szolgálatok nagyobb arányú indulása, mint az országos átlag. A nyugat- és dél-dunántúli régiókra az országos átlagnál aktívabb szolgáltatás-létrehozás 1999-ben és 2000-ben jellemző.

Vizsgáltuk azt is, hogy az egyes településeken milyen módon szervezik meg a gyermekjóléti szolgálatot, illetve milyen formában látják el a gyermekjóléti feladatokat. A kérdésfeltevésnél („Milyen formában látja el a gyermekjóléti feladatokat?”) azokat a válaszlehetőségeket adtuk meg az ellátás megszervezésére, biztosítására vonatkozóan, melyeket a 15/1998. NM rendelet tartalmaz, illetve lehetővé tesz.

A legnagyobb arányban (37,7%) megjelenő szolgáltatásszervezési forma a más intézmény keretében, illetve integrált intézményként működő gyermekjóléti szolgálat. A szolgáltatások egynegyede (25,4%) önálló gyermekjóléti szolgálat keretében, s szintén egynegyede (25,7%) önálló családgondozók által biztosított. A társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálatok aránya 9,7%. Nem válaszolt, illetve nem adta meg a választ a kitöltők 1,3%-a.

Majdnem minden régióban a más intézmény keretében, illetve integrált intézményben működő gyermekjóléti szolgálatok vannak túlsúlyban. Tehát a gyermekjóléti feladatok ellátása esetében is a komplex működési formát preferálják a szolgáltatást megszervezők és azt biztosítók – feltehetőleg leginkább a finanszírozást érintő megfontolásokból, illetve egyéb, szakmai előnyökből kifolyólag.

Szembetűnő információ az, hogy a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok aránya a közép-magyarországi régióban a legmagasabb (56,0%), de a dél- és észak-alföldi régiókban (48,6% és 42,3%) is meghaladja az országos átlagot (37,7%). Az önálló gyermekjóléti szolgálatok egy régióban jelennek meg a legerőteljesebben: a Nyugat-Dunántúlon (34,2%), s ugyanezen régióban a társulások aránya is igen magas (18,4%), az országos átlag kétszerese. A társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálatok a másik két dunántúli régióban is kedveltek, arányuk (14,9% és 12,5%) itt is meghaladja országos előfordulásuk arányát (9,7%). Az önálló családgondozók arányaikban az észak-magyarországi régióban (32,4%) és a dél-dunántúli régióban (31,3%) jelennek meg a legnagyobb számban.

A következőkben azt tekintjük át, hogy a különböző módon szervezett gyermekjóléti szolgálatok mikor kezdték meg működésüket, s mely szervezeti formák kialakulása jellemző az egyes években. Az 1999. év után folyamatosan csökken a létrehozott gyermekjóléti szolgálatok száma. Megállapíthatjuk, hogy minden egyes szervezeti keretben megvalósuló gyermekjóléti szolgáltatás csaknem fele 1998-ban jött létre. Legkorábban (1997-ben) a más intézmény keretében működő szolgálatok kezdték meg működésüket a legmagasabb arányban (28,3%). Az önálló gyermekjóléti szolgálatok létrehozása az 1999-es évben haladta meg valamelyest (23,9%) az országos átlagot (18,6%)

A 13. számú táblázat azt mutatja, hogyan oszlanak meg a gyermekjóléti szolgáltatások a település lélekszáma szerint a szolgáltatás működési formájának viszonylatában. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy azon településekről, illetve település-lélekszámokról van szó, amelyeken az adott szolgáltatást végző szervezet vagy személy székhelye van.)

A táblázat adataiból láthatjuk azt a nem meglepő tény, hogy az önálló családgondozók (egy fő kivételével) kizárólag az ötezer fő alatti lélekszámú településeken nyújtják a szolgáltatást, azon belül is legnagyobb arányban (40,4%) az ötszáz főnél kisebb lélekszámú településeken. A társulások esetében is helytálló ez a megállapítás, azzal a kitétel, hogy ők (illetve székhelyük)

az ezer és kétezer fő közötti lélekszámú településeken jelennek meg a legnagyobb arányban (15,9%). A más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok száma az ötezer főnél nagyobb településeken jellemző a legmagasabb, az országos előfordulásukat is jócskán (legalább kétszeresen) meghaladó arányban. Érdekes, hogy az önálló gyermekjóléti szolgálatok legmagasabb arányban a kétezer fő alatti településeken fordulnak elő – valószínű, hogy ez sok esetben egyet jelent az önálló családgondozóval –, de minden településtípuson megtalálhatók.

13.

A gyermekjóléti szolgáltatás megszervezésének formái a székhely település lélekszáma szerint

A székhely település lélekszáma	A szolgáltatás megszervezésének formája					Összesen
	Önálló gyermekjóléti szolgálat	Más intézmény keretében (vagy integráltan) működő gyermekjóléti szolgálat	Társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálat	Önálló családgondozó	Nincs válasz, nem tudja	
0 – 499	16 30,8%	9 17,3%	4 7,7%	21 40,4%	2 3,8%	52 100,0%
400 – 999	36 35,0%	20 19,4%	10 9,7%	34 33,0%	3 2,9%	103 100,0%
1 000 – 1 999	42 30,4%	35 25,4%	22 15,9%	37 26,8%	2 1,4%	138 100,0%
2 000 – 4 999	28 20,0%	49 35,0%	16 11,4%	47 33,6%	-	140 100,0%
5 000 – 9 999	6 15,0%	33 82,5%	-	1 2,5%	-	40 100,0%
10 000 – 19 999	4 14,3%	22 78,6%	1 3,6%	-	1 3,6%	28 100,0%
20 000 – 49 999	2 11,1%	16 88,9%	-	-	-	18 100,0%
50 000 – 99 999	3 18,8%	13 81,3%	-	-	-	16 100,0%
100 000 és felette	1 11,1%	8 88,9%	-	-	-	9 100,0%
Összesen:	138 25,4%	205 37,7%	53 9,7%	140 25,7%	8 1,5%	544 100,0%

Választ kerestünk arra a kérdésre, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást biztosító szervezetek és személyek milyen szervezeti keretek között végzik feladatukat. Ahogy fentebb említettük, a válaszadó intézmények 37,7%-a (205 intézmény) mondta azt, hogy más intézmény keretében működik, s biztosítja a gyermekjóléti szolgáltatást. A 14. számú táblázatban azt láthatjuk, hogy milyen típusú intézményekkel milyen arányban működnek együtt a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok.

14. sz. táblázat

Az együttműködő intézmények típusai

A szolgáltatás megszervezésének formája	Az együttműködő intézmény típusa							Összesen
	Család-segítő szolgálat	Oktatási intézmény	Egész-ségügyi intézmény	Egyesített szociális intézmény	Más szociális intézmény	Egyéb	Nincs válasz, nem tudja	
Más intézmény keretében (vagy integráltan) működő gyermekjóléti szolgálat	83 40,5%	11 5,4%	25 12,2%	19 9,3%	36 17,6%	28 13,7%	3 1,5%	205 100,0%

Láthatjuk, hogy az esetek több mint egyharmadában (40,5%) családsegítő szolgálattal működnek egy szervezeti keretben. Jellemző még az egészségügyi intézménnyel (12,2%) és a más szociális intézménnyel (17,6%), illetve azok keretében megvalósuló együttműködés. A mintában

szereplők 13,7%-a választotta az „egyéb” válaszlehetőséget, mely jellemzően azt jelenti, hogy nem egyetlen, hanem többféle szociális és/vagy gyermekvédelmi intézménnyel működnek együtt. Kevésbé jellemző, de létező együttműködési forma az egyesített szociális intézménnyel és oktatási intézménnyel való együttműködés.

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a válaszadók között milyen arányban vannak az ún. „tisztá” profilú szolgáltatók, tehát mekkora azoknak az aránya, akik csak és kizárólag gyermekjóléti feladatokat látnak el, hisz ez független lehet attól, hogy milyen szervezeti keretek között működnek. Ezért megkérdeztük azt, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást működtető szervezet, illetve személy milyen egyéb alap- és szakellátásokat biztosít a gyermekjóléti szolgáltatáson felül. Az alábbi táblában a szolgáltatások működési formájának megoszlását láthatjuk az általuk biztosított egyéb alapellátási formák viszonylatában.

15. sz. táblázat

A gyermekjóléti szolgáltatáson túl biztosított alapellátások

A szolgáltatás megszervezésének formája	A gyermekjóléti szolgáltatáson kívül biztosított alapellátás típusa						Nem működtet más alap-ellátást	Összesen*
	Speciális alap-ellátás	Házi segítségnyújtás	Étkeztetés	Család-segítés	Gyermekek átmeneti otthona	Családok átmeneti otthona		
Önálló gyermekjóléti szolgálat	5 3,6%	20 14,5%	15 10,9%	68 49,3%	1 0,7%	-	46 33,3%	138* 100,0%
Más intézmény keretében (vagy integráltan) működő gyermekjóléti szolgálat	8 3,9%	39 19,0%	38 18,5%	124 60,5%	6 2,9%	11 5,4%	45 45,5%	205* 100,0%
Társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálat	-	8 15,1%	7 13,2%	29 54,7%	-	-	14 26,4%	53* 100,0%
Önálló családgondozó	5 3,6%	15 10,7%	14 10,0%	80 57,1%	2 1,4%	1 0,7%	41 29,3%	140* 100,0%
Nincs válasz, nem tudja	-	1 12,5%	-	1 12,5%	-	-	-	8* 100,0%
Összesen:	18 3,3%	83 15,3%	74 13,6%	302 55,5%	9 1,6%	12 2,2%	146 26,8%	544* 100,0%

* = az ebben az oszlopban található összesen számok az egy adott szervezeti keretben működő szolgáltatók számát jelenti, nem pedig a válaszok összességét, tekintettel arra, hogy a kitöltők több választ is megjelölhettek a gyermekjóléti szolgáltatáson felül biztosított alapellátási formák esetében.

A 15. számú táblázat adataiból azt láthatjuk, hogy a mintánkban szereplő személyek és szervezetek 26,8%-a az, aki a gyermekjóléti szolgáltatáson túl semmilyen más alapellátást nem biztosít. Köztük legmagasabb arányban (45,5%) a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok vannak. Érdekes megállapítás, hogy nagyobb számban találunk ún. tiszta profilú gyermekjóléti szolgálatokat a más intézmény keretében működők, mint a magukat

önálló szervezeti keretben működő szolgálatnak definiálók között. Szintén elgondolkodtató az önálló családgondozókra vonatkozó adat, mely szerint csupán 29,3%-uk az, aki csak és kizárólag gyermekjóléti feladatokat lát el.

A gyermekjóléti szolgáltatás mellett biztosított alapellátások közül a családsegítés a legnépszerűbb, a legnagyobb arányban (55,5%) előforduló alapellátási forma, különösen a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok (60,5%) és az önálló családgondozók (57,1%) esetében. Családok átmeneti otthonát jellemzően (5,4%) s csaknem kizárólagosan a más intézmény keretén belül működő gyermekjóléti szolgálatok működtetnek. A házi segítségnyújtás és az étkeztetés biztosítása közel azonos arányban van jelen a négy különböző szervezeti keretben működő szolgáltatás esetén.

A 16. számú táblában a szolgáltatások működési formájának megoszlását láthatjuk az általuk biztosított szakellátási formák viszonylatában.

16. sz. táblázat

A gyermekjóléti szolgáltatás mellett biztosított szakellátások

A szolgáltatás megszervezésének formája	A gyermekjóléti szolgáltatáson kívül biztosított szakellátást nyújtó intézmény típusa			Semmilyen szakellátást nem biztosít	Összesen*
	Nappali ellátást biztosító	Átmeneti elhelyezést nyújtó	Ápolást-gondozást nyújtó		
Önálló gyermekjóléti szolgálat	5 3,6%	-	1 0,7%	107 77,5%	138* 100,0%
Más intézmény keretében (vagy integráltan) működő gyermekjóléti szolgálat	25 12,2%	6 2,9%	5 2,4%	152 74,1%	205* 100,0%
Társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálat	1 1,9%	-	1 1,9%	40 75,5%	53* 100,0%
Önálló családgondozó	3 2,1%	-	2 1,4%	110 78,6%	140* 100,0%
Nincs válasz, nem tudja	-	-	1 12,5%	2 25%	8* 100,0%
Összesen*	34 6,3%	6 1,1%	10 1,8%	411 75,6%	544* 100,0%

* = az ebben az oszlopban található összesen számok az egy adott szervezeti keretben működő szolgáltatók számát jelenti, nem pedig a válaszok összességét, tekintettel arra, hogy a kitöltők több választ is megjelölhettek, illetve többször is megtagadhatták a válaszadást a gyermekjóléti szolgáltatáson felül biztosított szakellátási formák esetében.

A 16. számú táblázat adataiból azt láthatjuk, hogy a mintánkban szereplő szervezetek 75,6%-a semmilyen szakellátást biztosító intézményt nem működtet. Köztük – értelemszerűen – az önálló családgondozók vannak a legnagyobb (78,6%) arányban, s közvetlen mögöttük az önálló gyermekjóléti szolgálatok (77,5%) és a más intézmény keretében működők (74,1%). Ugyanakkor lakóotthont és rehabilitációs intézményt egyáltalán nem működtetnek a válaszadó szervezetek. A szakellátást is biztosítók között a nappali ellátást biztosító intézmények működtetése a leggyakoribb (6,3%), különösen a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok

részeről. A nappali ellátás mellett, bár lényegesen alacsonyabb arányban, átmeneti (1,1%) és ápolást-gondozást nyújtó (1,8%) intézményt működtetnek válaszadóink, jellemzően a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok.

Áttekintve a gyermekjóléti szolgáltatáson túl, illetve a mellett biztosított alap- és szakellátásokat, azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók negyede (26,3%-a, 143 szolgáltató) az, aki tiszta profilú szolgáltatónak tekinthető, tehát kizárólag gyermekjóléti feladatokat lát el. Ők a működés szervezeti kereteit tekintve jellemzően (32,2%) önálló gyermekjóléti szolgálatok.

A tiszta profilú gyermekjóléti szolgálatok földrajzi elhelyezkedését tekintve az alábbiakat tapasztaltuk: regionálisan legnagyobb számban az Észak-Alföldön (27,3%) találhatók meg, míg legkisebb számban (5,6%) a Közép-Dunántúlon. Településnagyság szerinti megoszlásukat tekintve pedig azt látjuk, hogy legnagyobb arányban (25,2%) az ezer és kétezer közötti településeken, és 21,7%-ban a két- és ötezer közötti településeken helyezkednek el.

A működési engedélyekre vonatkozó információkat tekintve a válaszadók között 16,3% azoknak az aránya, akik nem tudják, illetve nem válaszoltak arra a kérdésre, hogy milyen típusú működési engedéllyel rendelkeznek. A mintában szereplő szolgáltatók közel fele (48,3%) rendelkezik határozatlan idejű működési engedéllyel, míg az ideiglenes működési engedéllyel bírók aránya csupán 5,7%. Meglehetősen magas a működési engedéllyel nem rendelkezők aránya a válaszadók között, 28,7%. A fennmaradó 0,9% elvi működési engedéllyel rendelkezik.

A 17. számú táblában azt láthatjuk, hogy a különböző módon szervezett gyermekjóléti szolgáltatások milyen típusú működési engedéllyel rendelkeznek.

17. sz. táblázat

A szolgáltatók működési engedélyének típusai

A szolgáltatás megszervezésének formája	A működési engedély típusa						Összesen
	Határozatlan idejű (végleges)	Határozott idejű (ideiglenes)	Elvi	Nincs működési engedélye	Nem tudja	Nincs válasz	
Önálló gyermekjóléti szolgálat	54 39,1%	7 5,1%	2 1,4%	53 38,4%	11 8,0%	11 8,0%	138 100,0%
Más intézmény keretében (vagy integráltan) működő gyermekjóléti szolgálat	152 74,1%	13 6,3%	1 0,5%	22 10,7%	9 4,4%	8 3,9%	205 100,0%
Társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálat	26 49,1%	1 1,9%	-	16 30,2%	2 3,8%	8 16,1%	53 100,0%
Önálló családgyongozó	31	9	2	62	15	21	140

	22,1%	6,4%	1,4%	44,3%	10,7%	15,0%	100,0%
Nincs válasz, nem tudja	-	1 16,7%	-	1 16,7%	-	4 66,7%	8 100,0%
Összesen	263 48,3%	31 5,7%	5 0,9%	156 28,7%	36 6,6%	53 9,7%	544 100,0%

A 17. számú táblázat adataiból láthatjuk, hogy a végleges működési engedéllyel rendelkezők között a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok (74,1%) vannak a legmagasabb arányban.

Az engedélyekkel kapcsolatosan a legmagasabb arányú hiányosságot és a legnagyobb arányú bizonytalanságot az önálló családgondozók körében tapasztaljuk: 44,3%-uk válaszolta azt, hogy nincsen működési engedélye, 10,7%-uk nem tudja, hogy van-e, illetve, hogy ha van, milyen típusú. Szintén az önálló családgondozók körében az egyik legmagasabb a nem válaszolók aránya (15,1%). Arra a kérdésre, hogy mikor kapta az intézmény a működési engedélyét (illetve mióta nincsen engedélye), a megkérdezettek 64,3%-a adott választ. Igen alacsony (5,3%) a már 1997-ben megkapott működési engedélyek aránya. A válaszadók között nem túl magas, de a legmagasabb arányban (20,2%) az 1998-as év szerepel a működési engedély kiadásának éveként. Az 1999-es évtől kezdődően ugyanolyan mértékű csökkenő tendenciát tapasztalhatunk a működési engedélyek megszerzését illetően, mint amit az intézmények megnyitásának éveinek esetében tapasztaltunk.

A gyermekjóléti szolgáltatáshoz való hozzáférés

Azon túl, hogy találunk-e gyermekjóléti szolgáltatást az egyes településeken, információt hordoz az is, ha megnézzük, mennyi időt biztosítanak az ellátók arra, hogy az ügyfelek személyesen keressék fel őket. A gyermekjóléti szolgáltatások esetében az ügyfélfogadási idő terjedelme jóval kisebb, mint a családsegítő szolgáltatások esetében. Míg a családsegítő szolgáltatók mindössze 57,5%-ának kevesebb a heti ügyfélfogadási ideje 36 óránál, addig a (514, erre a kérdésre választ adó) gyermekjóléti szolgáltatók 58,6%-a heti 20 óránál kevesebb időt biztosít az ügyfelek részére a személyes kapcsolatfelvételre. Heti 36 óránál kevesebb időt a szolgáltatások 76,1%-a biztosít.

A 18. számú táblázatban a gyermekjóléti szolgáltatás működési formája szerint láthatók a heti ügyfélfogadási idők.

18. sz. táblázat

A heti ügyfélfogadás időtartama a szolgáltatás megszervezésének módja szerint

A heti ügyfélfogadás időtartama (óra/hét)	A szolgáltatás megszervezésének formája								Összesen	
	önálló gyermekjóléti szolgálat		más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálat		társulás keretében működő szolgálat		önálló családgondozó			
0 – 5 óra	56	43,1%	24	12,1%	8	16,0%	40	31,3%	128	25,2%
6 – 10 óra	22	16,9%	18	9,0%	5	10,0%	37	28,9%	82	16,2%
11 – 15 óra	9	6,9%	7	3,5%	3	6,0%	7	5,5%	26	5,1%
16 – 20 óra	13	10,0%	25	12,6%	6	12,0%	15	11,7%	59	11,6%
21 – 25 óra	5	3,8%	16	8,0%	6	12,0%	5	3,9%	32	6,3%
26 – 30 óra	3	2,3%	14	7,0%	5	10,0%	6	4,7%	28	5,5%
31 – 35 óra	5	3,8%	18	9,0%	5	10,0%	1	0,8%	29	5,7%
36 – 40 óra	11	8,5%	64	32,2%	10	20,0%	11	8,6%	96	18,9%
41 – 45 óra	1	0,8%	11	5,5%	2	4,0%	3	2,3%	17	3,4%
46 – 50 óra	4	3,1%	1	0,5%	-	-	-	-	5	1,0%
51 – 71 óra	1	0,8%	1	0,5%	-	-	3	2,3%	5	1,0%
Összesen:	130	100,0%	199	100,0%	50	100,0%	128	100,0%	507	100,0%

Az önálló gyermekjóléti szolgálatok legtöbbje (43,1%) heti öt óránál kevesebb időben fogadja személyesen ügyfeleit, a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok esetében ez jellemzően (32,2%-uknál) heti 36-40 óra, a társulás keretében működő szolgálatok esetén szintén (20,0%) – bár látható, hogy e forma meglehetősen egyenletesen oszlik meg a különböző időtartam-kategóriák között –, végül az önálló családgondozóknál a leggyakoribb (31,3%) újfent a heti öt óránál kevesebb ügyfélfogadási idő. Ezeknek a különbségeknek egyik lehetséges magyarázata, hogy a más intézmény keretében vagy integráltan, illetve a társulás keretében működő szolgálatok esetleg a többféle tevékenység, valamint a több településre kiterjedő ellátási terület okán fogadják a nyitvatartási idő egésze alatt személyesen az ügyfeleket. Ugyanakkor említésre méltó információ, hogy a heti negyven órán túli ügyfélfogadás minden szolgáltatásszervezési formára megközelítőleg azonos mértékben jellemző.

Természetesen a székhely település lélekszáma, valamint az ellátási terület lélekszáma erősebb befolyással van a heti ügyfélfogadási időre, mint a szolgáltatás megszervezésének formája.

A kétezer főnél kisebb székhelyű szolgáltatások leggyakrabban (44,7%-ban) heti öt óránál kevesebb időt biztosítanak ügyfeleik részére a személyes konzultációra. Ugyanakkor az ennél nagyobb települések mindegyike esetében a leggyakoribb érték a 36-40 óra közötti ügyfélfogadási idő (a kettő- és ötezer fő közötti székhelyű települések esetében 22,0%, az öt- és tízezer közöttiek esetében 33,3%, a tíz- és húsezer közöttieknél 30,6%, a húsz- és ötvenezer közöttieknél 44,4%, az ötven- és százezer közöttieknél 41,2%, a százezer felettieknél 50,0% az arány). Kisebb hullámzások találhatók az adatokban, ám a trend így is látható: a székhely település lélekszámának növekedését követi a heti ügyfélfogadási idő. (Alapvonásaiban ugyanezt

a képet mutatja az ellátási terület lélekszáma és az ügyfélfogadási idő közötti kapcsolatot ábrázoló tábla is.)

A legjellemzőbb értékek a heti ügyfélfogadási időt tekintve régióként az alábbiak: Közép-Magyarországon leggyakrabban (18,4%) 31-35 órás az ügyfélfogadás, Közép-Dunántúlon (25,0%), Nyugat-Dunántúlon (56,1%), Dél-Dunántúlon (30,2%), valamint Észak-Magyarországon (32,0%) a legtöbb szolgáltatás heti öt órát vagy ennél kevesebbet biztosít a személyes konzultációra, Észak-Alföldön (25,0%) és Dél-Alföldön (28,4%) pedig jellemzően 36-40 órát állnak az ügyfelek rendelkezésére személyesen. Érdekességként jegyeznénk meg, hogy a négy jellemzően legkevesebb időt biztosító régió rendelkezik a legtöbb településsel a hét régió közül.

A gyermekjóléti szolgáltatások infrastrukturális jellemzői

Tekintettel arra, hogy sem az 1997. évi XXXI., gyermekvédelmi törvény, sem pedig a 15/1998. sz. NM rendelet nem tartalmaz előírásokat a gyermekjóléti szolgáltatások infrastrukturális feltételeire vonatkozóan, a lekérdezéskor igyekeztünk azokat a körülményeket feltérképezni, melyek meglátásunk szerint jelentős mértékben képesek javítani vagy rontani a munka körülményeit.

Az első kérdés ezzel kapcsolatban a szolgáltatásnak helyet adó épület tulajdonviszonyára vonatkozott. A kapott válaszok szerint a szolgáltatások jellemzően saját tulajdonú épületben működnek (73,9%), bérliként ingyenesen használja az épületet a szolgáltatások 12,7%-a, bérleti díj fejében használja 1,8%, egyéb jogcímen használja 1,7%, végül nem tudta, vagy nem adta meg a választ a szolgáltatások 9,9%-a.

Ugyancsak informatív a szolgáltatásokra vonatkozóan, ha megnézzük, milyen típusú helyiségekkel rendelkeznek. A 19. számú táblázatban a legfontosabbnak tűnő helyiségek meglétéről, ill. hiányáról kapunk információt.

19. sz. táblázat

A szolgáltatások rendelkezésére álló helyiségek a szolgáltatás megszervezési módjának arányában

A helyiség megnevezése	A gyermekjóléti szolgáltatás megszervezésének formája	Összesen

		önálló szolgálat	más intézmény keretében / integráltan működő szolgálat	társulás keretében működő szolgálat	önálló család-gondozó	
munka- szoba	van	115 83,3%	195 95,1%	46 86,8%	117 83,6%	473 88,2%
	nincs	8 5,8%	3 1,5%	3 5,7%	9 6,4%	23 4,3%
	nincs válasz	15 10,9%	7 3,4%	4 7,5%	14 10,0%	40 7,5%
interjú- szoba	van	27 19,6%	90 43,9%	14 26,4%	23 16,4%	154 28,7%
	nincs	102 73,9%	112 54,6%	36 67,9%	111 79,3%	361 67,4%
	nincs válasz	9 6,5%	3 1,5%	3 5,7%	6 4,3%	21 3,9%
csoport- szoba	van	39 28,3%	103 50,2%	17 32,1%	36 25,7%	195 36,4%
	nincs	93 67,4%	96 46,8%	32 60,4%	99 70,7%	320 59,7%
	nincs válasz	6 4,3%	6 3,0%	4 7,5%	5 3,6%	21 3,9%
várakozó- helyiség	van	82 59,4%	161 78,5%	38 71,7%	88 62,9%	369 68,8%
	nincs	49 35,5%	40 19,5%	12 22,6%	47 33,6%	148 27,6%
	nincs válasz	7 5,1%	4 2,0%	3 5,7%	5 3,5%	19 3,6%
Összesen		138 100,0%	205 100,0%	53 100,0%	140 100,0%	536 100,0%

Mint látható, munkaszobával a szolgáltatások 88,2%-a rendelkezik (ez összesen 800 ilyen helyiséget jelent, 30,5 m² átlagos alapterülettel), bár ez az érték is messze áll a teljességtől, és az esetek 65,1%-ában ez egy darab helyiséget jelent. A többi helyiség kapcsán jelentősebb eltéréseket találunk. Interjúszobával (összesen 194, átlagos alapterület 16,8 m²) már korántsem rendelkezik annyi szolgáltatás: az önálló szolgálatok (19,6%) és az önálló családgondozók (16,4%) a legkevesbé, őket követik a társulási formában működők (26,4%), végül legnagyobb arányban a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatoknál találunk ilyen helyiséget (43,9%). A csoportos foglalkozások megtartására alkalmas helyiségek esetén (számuk 301, átlagos alapterületük 49,7m², átlagosan 33 fő befogadására alkalmasak) hasonló eltéréseket találunk, bár azzal összességében több szolgáltatás rendelkezik: önálló családgondozóknál 25,7%, önálló gyermekjóléti szolgálatoknál 28,3%, társulásban működőknél 32,1%, végül más intézmény keretében vagy integráltan működőknél 50,2% az arányuk. Végül a várakozóhelyiség (átlagos alapterület 16,5m²) a második leggyakoribb, ez az összes szolgáltató 68,8%-ánál

megtalálható. E helyiséget legkevésbé az önálló szolgálatoknál találjuk meg (59,4%), leginkább pedig a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatoknál (78,5%). Az adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a szolgáltatások közül ez utóbbi rendelkezik leggyakrabban a különböző helyiségekkel, ami nem meglepő, hiszen esetükben valószínűleg lehetőség van az intézmény egyéb ellátási formáival történő közös helyiséghasználatra.

A helyiségek természetesen az infrastruktúrának csak egy részét képezik, melyek a rendelkezésre álló eszközökkel együtt alakítják a munkakörülményeket. Az eszközökkel kapcsolatos adatokat a 20. sz. tábla tartalmazza.

20. sz. táblázat

A különböző eszközökkel rendelkező szolgáltatások száma és aránya a szolgáltatás megszervezésének módja szerint csoportosítva

A rendelkezésre álló eszköz megnevezése	A szolgáltatás megszervezésének formája								Az eszközzel rendelkező szolgáltatások száma és aránya	
	önálló gyermekjóléti szolgálat		más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálat		társulás keretében működő szolgálat		önálló családgondozó			
számítógép	78	60,0%	151	76,6%	42	84,0%	77	60,0%	348	68,9%
telefon-fővonal	110	81,5%	178	89,9%	44	88,0%	103	79,2%	435	84,8%
mobiltelefon	20	16,3%	54	28,3%	18	38,3%	22	17,6%	114	23,5%
telefax	63	49,6%	93	48,9%	31	63,3%	70	56,0%	257	52,3%
személygépkocsi	22	17,6%	33	17,9%	11	22,9%	21	17,4%	87	18,2%
egyéb jármű	9	7,5%	24	13,0%	4	8,5%	4	3,4%	41	8,7%
kerékpár	30	24,6%	104	55,6%	15	30,6%	41	32,8%	190	39,3%
Internet-hozzáférés	36	30,0%	69	37,1%	22	45,8%	41	34,5%	168	35,5%
televízió-készülék	24	19,0%	88	45,6%	10	20,4%	22	17,9%	144	29,3%
videomagnó	19	15,3%	84	43,8%	8	16,7%	19	16,0%	130	26,9%
videokamera	7	5,7%	24	12,8%	4	8,3%	9	7,6%	44	9,2%
fénymásoló	75	57,7%	134	69,4%	38	74,5%	84	65,6%	331	65,9%

A szolgáltatók rendelkezésére leggyakrabban telefon-fővonal (84,8%), számítógép (68,9%) és fénymásoló (65,9%) áll. Ezek az eszközök alapvető fontosságúak a működés szempontjából, így a tapasztalt arányok igen lehangolóak (főként, ha figyelembe vesszük, hogy nem a birtoklásra, hanem a rendelkezésre állásra kérdeztünk rá). Összességében mind ebből, mind az előbbi táblázatból az derül ki, hogy az önálló szolgálatok és önálló családgondozók az infrastrukturális feltételeket tekintve jóval hátrányosabb helyzetben vannak, mint a más intézmény keretében vagy integráltan, ill. a társulás keretében működő szolgálatok. E kérdéskörhöz kapcsolódik az is, hogy a munkáltató fizet-e a családgondozók részére telefonköltség-hozzájárulást: az intézmények mindössze 9,6%-a válaszolt igennel e kérdésre (legnagyobb arányban – 22,6% – a társulás keretében működő szolgálatok). Ugyancsak idevág a számítógépes nyilvántartás kérdése: a

szolgáltatóknak összesen 7,4%-a (40) válaszolta, hogy rendelkezik elektronikus nyilvántartással a klienseiről (szintén leginkább a társulásban működő szolgáltatók – 11,3%).

A munkatársakról

A mintában szereplő 544 kérdőív tanúsága szerint a válaszadók összesen 1533 munkatársat foglalkoztatnak valamilyen formában a gyermekjóléti szolgáltatás biztosítása érdekében. Minden egyes munkatárs feltüntetését kértük a kérdőív kitöltőitől, függetlenül attól, hogy szakmai vagy nem szakmai munkatársról van szó, illetve függetlenül a munkatárs alkalmazásának módjától, s függetlenül a heti ledolgozott órák számától.

A munkatársak több mint háromnegyede (85,8%) nő, míg 10,4% férfi (a fennmaradó 3,8% nemét válasz hiányában nem tudjuk). A munkatársak életkorát tekintve a legtöbben (26,9%) a 30-39 éves korosztályt, és 24,3%-ban a 40-49 éves korosztályt képviselik. Őket követik szintén hasonló arányban a 25-29 éves (18,7%) és az 50-59 éves (13,7%) munkatársak. Természetesen legkevesebben a legfiatalabb – akik még jellemzően tanulnak – és legidősebb – akik már jellemzően kifele mozognak a munkaerőpiacról – életkori csoportokból vannak jelen a munkatársak között: 19-24 évesek 8,5%, 60-69 évesek 1,8% és 70 év fölött 0,3% (és 5,9%, 90 fő esetében nem tudjuk az életkorát). Egy kivételével minden életkori csoportban jellemzően jóval magasabb a nők aránya, míg a 70 év fölöttiek csoportjában jellemzően férfi munkatársakkal találkozunk.

Az alábbiakban tekintsük át a munkatársak beosztás szerinti megoszlását, jellemzőit. Az 1533 fő között családgondozókat találunk a legmagasabb arányban (56,8%, 870 fő). A magasabb vezetők, illetve vezetők aránya 12,6%, a családgondozó asszisztenseké 7,6%, a különböző tanácsadók aránya 7,4%, a fejlesztőpedagógusoké 2,3%, a szupervízoroké 0,7%. (A szakmai munkatársak körében feltüntették még a következő beosztásban dolgozókat is: gyermekvédelmi ügyintéző 0,3%, családterapeuta 0,2%.) Nem szociális szakmai munkatársak is segítik a családgondozók munkáját, arányuk meglehetősen alacsony: 1,4%, míg a kisegítő személyzet aránya 2,5%. Szintén meglehetősen alacsony számú (0,5%, 7 fő) önkéntes segítővel találkozunk e területen is. Ugyanakkor 1,0% (16 fő) a szociális gondozó beosztást és 0,1% (2 fő) a falugondnoki munkakört betöltő munkatársak aránya (ami nyilvánvalóan az integrált, illetve a más intézmény keretében működő gyermekjóléti szolgálatok működés módjából eredhet). Nem kaptunk választ 69 fő (4,5%) beosztására vonatkozóan.

A mintánkban szereplő szolgáltatók összes munkatársa (1533 fő) közül 1424 főre (92,9%) vonatkozóan kaptunk adatot arról, hogy heti hány órában dolgozik. A munkatársak jellemzően (60,4%-uk) heti 40 órában látják el feladataikat, míg egyötödük (20,7%) heti 10 vagy annál kevesebb órában, 7,9%-uk heti 20 órában. (Több, mint heti 10 órát, de kevesebb, mint heti 20 órát dolgozik 1,4%, s több, mint heti 20 órát, de kevesebb, mint 40 órát a kollegák 2,4%-a.)

A családgondozók 71,8%-a, a családgondozó asszisztensek 83,5%-a, a magasabb vezetők, illetve vezetők 72,4%-a heti 40 órában látja el feladatait. A heti 10 vagy annál kevesebb heti óraszámú dolgozók jellemzően az önálló családgondozók, a tanácsadók, a fejlesztőpedagógusok, családterapeuták és a szupervízorok.

A legtöbb munkakört, de legfőképpen a családgondozó asszisztensit, a családgondozóit és a magasabb vezetői/vezetői munkaköröket (90% fölötti arányban) nők töltik be. A férfiak az önkéntes segítők és a falugondnoki munkakörben dolgozók között vannak többségben, s a családterapeuta, tanácsadó és szupervízor munkakörben dolgozók között jelentősebb arányban (30% körüli) képviseltetik magukat a többi beosztáshoz képest.

A mintában szereplő munkatársak 93,4%-ára vonatkozóan kaptunk választ az általuk megszerzett képzettségekre vonatkozóan, közülük 11,2% az, aki kétféle – vagy annál több – képzettséggel is rendelkezik.

A 21. számú táblázatban a szociális szakmai munkatársak képzettségének a jogszabály által előírtaknak való megfelelőségének megoszlását láthatjuk az általuk betöltött munkakör viszonylatában. Ebben az esetben értelemszerűen azokat a munkaköröket – és betöltőik képesítését – vizsgáltuk, melyeket tartalmaz a vonatkozó jogszabály, s tartalmazza az azok betöltésére vonatkozó képesítési előírásokat is. Ezen munkakörökben a kérdőívek tanúsága szerint 1330 fő dolgozik, akiknek 97,6%-ára (1298 főre) vonatkozóan vannak adataink.

21. sz. táblázat

A szakmai munkatársak képzettségének jogszabályi megfelelése

A munkatárs képzettségének jogszabályi megfelelése	A munkatárs beosztása					Összesen
	Magasabb vezető, vezető	Család-gondozó	Család-gondozó asszisztens	Tanácsadó	Fejlesztő-pedagógus	
Egy szakirányú szakképzettsége van	92 48,7%	332 39,1%	70 61,9%	106 96,4%	35 97,2%	635 48,9%
Két szakirányú szakképzettsége van	7 3,7%	11 1,3%	1 0,9%	-	-	19 1,5%
Egy szakirányú képzettség	72	353	-	-	-	425

hiányában elfogadható képzettsége van	38,1%	41,5%				32,8%
Két szakirányú képzettség hiányában elfogadható képzettsége van	10 5,3%	18 2,1%	-	1 0,9%	-	29 2,2%
A jogszabály által előírtaknak nem megfelelő képzettsége van	8 4,2%	136 16,0%	42 37,2%	3 2,7%	1 2,8%	190 14,6%
Összesen:	189 100,0%	850 100,0%	113 100,0%	110 100,0%	36 100,0%	1298 100,0%

A 21. számú táblázat adataiból láthatjuk, hogy a fejlesztőpedagógusok és tanácsadók azok, akik csaknem mindannyian (97,2% és 96,4%) szakirányú szakképzettséggel rendelkeznek munkakörük betöltéséhez, illetve az általuk nyújtott szolgáltatás biztosításához. A családgondozó asszisztensek közel kétharmada (62,8%) is rendelkezik szakirányú képzettséggel, ugyanakkor több mint egyharmaduk (37,2%) nem megfelelő képzettséggel tölti be ezt a munkakört. A magasabb vezetők, illetve vezetők 52,4%-ának van szakirányú szakképzettsége munkaköre betöltéséhez. A családgondozók esetében legnagyobb arányban (41,5%) a munkakörüket egy szakirányú szakképzettség hiányában elfogadható képzettséggel rendelkező kollegákkal találkozunk, s esetükben a szakirányú szakképzettek aránya 40,4%. Összességében azt látjuk, hogy a táblázatban olvasható munkaköröket betöltő munkatársak 14,6%-ának nincs meg, vagy nem megfelelő a képzettsége az adott munkakör betöltéséhez, illetve az adott feladat ellátásához. Ez az arány nem tekinthető túl magasnak (bár a szóban forgó szociális szakmai munkatársak több mint egyhatodára érvényes), s minden munkakörnél találkozunk ilyen esettel. Nincs, vagy nem a jogszabályban előírtaknak megfelelő a képzettsége a családgondozó asszisztensek több mint egyharmadának (37,2%), a családgondozók 16,0%-ának, a magasabb vezetők, vezetők 4,2%-ának, a fejlesztőpedagógusok 2,8%-ának és a tanácsadók 2,7%-ának sem.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a fentiekben említett munkatársak konkrétan milyen képzettséggel rendelkeznek. (Az alábbi, 22. táblázatban felsorolt beosztásokban dolgozók esetében természetesen – amennyiben adott munkatárs több képzettséggel is rendelkezik – a jogszabályi előírásoknak leginkább megfelelő képzettséget jelenítettük meg.)

22.

sz. táblázat

A szakmai munkatársak képzettsége és beosztása

A munkatárs képzettsége	A munkatárs beosztása					Összesen
	Magasabb vezető, vezető	Családgondozó	Családgondozó asszisztens	Tanácsadó	Fejlesztő-pedagógus	
Szociális munkás	45 23,8%	153 18,0%	9 8,0%	1 0,9%	-	208 16,0%
Szociális szervező	10 5,3%	7 0,8%	-	-	-	17 1,3%
Szociálpolitikus	8 4,2%	10 1,2%	-	-	-	18 1,4%
Szociálpedagógus	30 15,9%	156 18,4%	5 4,4%	1 0,9%	1 2,8%	193 14,9%
Pszichológus	1 0,5%	1 0,1%	-	56 50,9%	-	58 4,7%
Mentálhigiénés szakember	-	7 0,8%	-	3 2,7%	-	10 0,8%
Pszichopedagógus	1 0,5%	5 0,6%	-	-	3 8,3%	9 0,7%
Gyógypedagógus	5 2,6%	12 1,4%	-	-	19 58,2%	36 2,7%
Védőnő	14 7,4%	81 9,5%	-	-	-	95 7,3%
Szociológus	2 1,1%	5 0,6%	1 0,9%	-	-	8 0,6%
Művelődésszervező, népművelő	5 2,6%	7 0,8%	-	-	-	12 0,9%
Igazgatásszervező	-	2 0,2%	-	-	-	2 0,2%
Teológus	-	8 0,9%	1 0,9%	-	-	9 0,7%
Jogász	2 1,1%	1 0,1%	-	42 38,2%	-	45 3,5%
Pedagógus	58 30,7%	268 31,5%	2 1,8%	1 0,9%	11 30,6%	340 26,2%
Pszichiáter	1 0,5%	-	-	6 5,5%	-	7 0,5%
Gyermek-és ifjúságvédelmi ügyintéző	1 0,5%	14 1,6%	11 9,7%	-	-	26 2,0%
Szociális ápoló-gondozó	-	8 0,9%	7 6,2%	-	-	15 1,1%
Szociális asszisztens	-	20 2,4%	25 22,1%	-	-	45 3,5%
Pedagógiai asszisztens	-	6 0,7%	4 3,5%	-	-	10 0,8%
Gyógypedagógiai asszisztens	1 0,5%	18 2,1%	13 11,5%	-	1 2,8%	33 2,5%
Mentálhigiénés asszisztens	1 0,5%	6 0,7%	6 5,3%	-	-	13 1,0%
Érettségi	-	40 4,7%	26 23,0%	-	-	66 5,0%
Szaktanulmányképző	-	2 0,2%	1 0,9%	-	-	3 0,2%
Nyolc általános	-	3 0,4%	-	-	-	3 0,2%
Egyéb	4 2,1%	10 1,2%	2 1,8%	-	1 2,8%	17 1,3%
Összesen	189 100,0%	850 100,0%	113 100,0%	110 100,0%	36 100,0%	1 298 100,0%

A 22. számú táblázat adataiból láthatjuk, hogy a vizsgált szakmai munkatársak körében legmagasabb (26,2%) a pedagógusi képzettséggel rendelkezők aránya, akik közel azonos arányban dolgoznak családgondozói (31,5%), magasabb vezető, illetve vezetői (30,7%) és fejlesztőpedagógusi (30,6%) munkakörben. Ezt követi a szociális munkás képzettséggel bírók aránya (16,0%), akik legnagyobb arányban (23,8%) a magasabb vezetői, vezetői munkakörben vannak jelen, s a családgondozók között 18%-ban jelennek meg.

A családgondozók között – ahogy említettük – a pedagógusok (31,5%), a szociálpedagógusok (18,4%) vannak a legtöbben, majd őket követik a szociális munkások (18,0%), s közel 10% a védőnők aránya e munkakörben. A családgondozói feladatokat ellátók 4,7%-a csupán érettségivel, további 0,2%-uk szakmunkás, és 0,4%-uk általános iskolai végzettséggel rendelkezik. A családgondozó asszisztensek közel egynegyede (23,0%) szintén érettségi bizonyítvánnyal rendelkezik, s látja el feladatait, míg 22,1% szociális asszisztensi, 11,5% gyógypedagógiai asszisztensi végzettséggel bír. Alacsonyabb arányban ugyan, de a szociális segítők között is találunk felsőfokú, jellemzően szociális munkás (8,0%) és szociálpedagógus (4,4%) képzettséggel rendelkezőket. A magasabb vezetői, vezetői beosztásban dolgozók közel egyharmada (30,7%) pedagógus, közel egynegyedük (23,8%) pedig szociális munkás. Találkozunk köztük még szociálpedagógussal (15,9%), szociális szervezővel (5,3%), szociálpolitikussal (4,2%), illetve 7,4%-ban védőnőkkel is. A tanácsadói feladatokat ellátó munkatársak jellemzően pszichológusok (50,9%) és jogászok (38,2%).

A mintában szereplő kérdőívek kitöltőit arra kértük, jelöljék meg, hogy a kliensekkel foglalkozó szociális szakmai munkatársak (összesen 1330 fő) milyen típusú tevékenységeket végeznek. Azt tapasztaltuk, hogy az adminisztrációs tevékenység az, melyet a legnagyobb arányban végeznek a kollegák, az összes szociális szakmai munkatárs 70,7%-a. Az ezt követő leggyakoribb tevékenységek még a következők: a családlátogatás, melyet a kollegák 67,2%-a végez, a családgondozás (65,0%) és az egyéni gondozás (60,7%). Az összes szociális szakmai munkatárs több, mint fele (56,1%) lát el ügyfélszolgálatot is munkája során. Az alábbi, 23. sz. táblázat a jogszabályban is megjelenő munkakörökben dolgozó szakmai munkatársak által végzett tevékenységek megoszlását mutatja.

23. sz. táblázat

A szakmai munkatársak által végzett tevékenységek

A munkatárs beosztása	Tevékenységek	Összesen

	Ügy félsz olga lat	Ad mini sztr áció	Egy éni gon doz ás	Csal ád gond ozás	Csal ádlá toga tás	Cso port -fog lalk ozás	Pro gra m-s zerv ezés s	Sza ktan ácsa dás	Csal ádte rápi a	Felz árk ózta tás, korr epet álás	Ut cai szoci ális mun ka	Eset meg besz élés	
Magasabb vezető, vezető	120 62,2%	142 73,6%	121 62,7%	134 69,4%	147 76,2%	47 24,4%	104 53,9%	47 24,4%	13 6,7%	31 16,1%	11 5,7%	157 81,3%	1 10
Családgondozó	619 71,1%	756 86,9%	707 81,3%	798 91,7%	783 90,0%	219 25,2%	342 39,3%	109 12,5%	39 4,5%	176 20,2%	31 3,6%	636 73,1%	8 10
Családgondozó asszisztens	91 77,8%	98 83,8%	42 35,9%	44 37,6%	71 60,7%	20 17,1%	33 28,2%	4 3,4%	-	14 12,0%	4 3,4%	49 41,9%	1 10
Tanácsadó	10 8,8%	33 28,9%	30 26,3%	9 7,9%	8 7,0%	16 14,0%	7 6,1%	101 88,6%	28 24,6%	3 2,6%	-	33 28,9%	1 10
Fejlesztőpedagógus	1 2,8%	14 38,9%	14 38,9	1 2,8%	4 11,1%	8 22,2%	5 13,9%	13 36,1%	26 72,2%	-	-	8 22,2%	1 10

*= az ebben az oszlopban található összesen számok az egy adott beosztásban dolgozó munkatársak számát jelenti, nem pedig a válaszok összességét, tekintettel arra, hogy az egyes szakmai munkatársak több típusú tevékenységet végezhetnek, illetve több válaszlehetőséget is megjelölhettek.

A 23. számú táblázat adataiból láthatjuk, hogy a családgondozók jellemzően családgondozást (91,7%) és családlátogatást (90,0%) végeznek, s emellett jelentős arányban adminisztrálnak (86,9%). Egyéni gondozást a családgondozók 81,3%-a végez, s ügyfélszolgálatot 71,1%-uk lát el. Ugyanakkor a magasabb vezetők, illetve vezetők kétharmada is végez családgondozást (69,4%), egyéni gondozást (62,7%) és lát el ügyfélszolgálatot (62,2%). Az ügyfélszolgálatot jellemzően a családgondozó asszisztensek (77,8%) és családgondozók (71,1%) végzik, bár láthattuk, hogy a magasabb vezetők, illetve vezetők közel kétharmada is ellát ilyen feladatot. A családgondozó asszisztensek két fő tevékenysége az adatok alapján az adminisztráció (83,8%) és az ügyfélszolgálat (77,8%), ugyanakkor érdekes jelenség, hogy közel kétharmaduk (60,7%) látogat családot, miközben egyharmaduk az, aki végez pl. családgondozást (37,6%). A tanácsadó kollegák legjellemzőbb tevékenysége természetesen a szaktanácsadás (mely jellemzően pszichológiai és jogi tanácsadás), emellett több mint egynegyedük (26,3%) végez egyéni gondozást, s csupán szűk egyharmaduk adminisztrál. A családterápiát legfőképpen (72,2%) a fejlesztőpedagógusok és mellettük a tanácsadók (24,6%) végzik. A legkevésbé jellemző tevékenység – melyet a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók igen alacsony arányban végeznek – a családterápia (5,4%) és az utcai szociális munka (3,1%).

A mintába került szolgáltatók közül 478-tól kaptunk adatot a családgondozók számára nézve. E csoportnál tehát összesen 912 családgondozó dolgozik, átlagos számuk szolgáltatónként 1,9 fő. A legjellemzőbb egy fő családgondozó foglalkoztatása, ez jellemző a válaszadók 70,1%-ra. (A korábbiakhoz képest azért találunk 42 fővel több családgondozót, mert számos olyan szolgáltatás

működik, amely egyszemélyes, ugyanakkor ez az egy személy intézményvezetőként van foglalkoztatva, így őket az alábbi adatok és számítások kapcsán családgondozóként kezeltük.)

A családgondozók számával kapcsolatos érdekes adat, hogy az egyes szolgáltatások családgondozóira hány fő, az ellátási területen élő lakos jut. Összesen 472 szolgáltatás van a mintában, mely esetében mind a családgondozók számára, mind az ellátási terület lélekszámára vonatkozóan rendelkezünk információval. Az adatokból az derül ki, hogy e szolgáltatók esetében az egy családgondozóra jutó lakos-szám legkisebb értéke 118 fő, legnagyobb értéke 69 187 fő, átlagos értéke pedig 3 186 lakos. A 472 szolgáltatás háromnegyedére igaz, hogy az egy családgondozóra jutó lakosok száma nem haladja meg a négyezer főt, egynegyedére pedig, hogy ez az érték legalább négyezer fő, de maximum 69 187 fő.

Természetesen az egy családgondozóra jutó lakosság az ellátási terület nagyságával egyenes arányban változik, azaz minél nagyobb az ellátási terület lélekszáma, annál több lakos jut átlagosan egy családgondozóra. A régiós különbségek e kérdés kapcsán az alábbiak szerint alakulnak.

24.

sz. táblázat

Az egy családgondozóra jutó lakosok átlagos száma régióként

Régió	Választ adó szolgáltatók száma	Egy családgondozóra jutó lakosok átlagos száma (fő)
Közép-Magyarország	47	6 310,5
Dél-Alföld	61	3 467,4
Észak-Alföld	105	3 189,6
Közép-Dunántúl	49	2 899,3
Nyugat-Dunántúl	63	2 629,5
Dél-Dunántúl	60	2 437,2
Észak-Magyarország	87	2 378,5
Összesen	472	3186,2

Ugyanezen információk természetesen a 18 év alattiak (azaz gyermekek és fiatalok együtt) számával kapcsolatban is fontosak. E kérdéssel kapcsolatban is összesen 472 szolgáltató van a mintában, melyek esetében mind a családgondozók számára, mind az ellátási területen élő 18 év alattiak számára vonatkozóan rendelkezünk információval. E szolgáltatóknál az egy családgondozóra jutó gyermekek és fiatalok számának legkisebb értéke 5 fő, legnagyobb értéke 14 296 fő, átlagos értéke pedig 684 fő. A 472 szolgáltató háromnegyedéről elmondhatjuk,

hog az egy családgondozóra jutó 18 év alattiak száma nem éri el a 900 főt, egynegyedére pedig, hogy ez az érték legalább kilencszáz fő, de maximum 14 296 fő.

A 25. számú táblázatban a gyermekek és fiatalok számára vonatkozó adatok láthatók régió szerinti bontásban.

25. sz. táblázat

A 18 év alattiak teljes száma, valamint az egy családgondozóra jutó 18 év alattiak száma és aránya régióként

Régió	18 év alattiak száma			Egy családgondozóra jutó 18 év alattiak száma	
	Szolgáltatók száma	18 év alattiak átlagos száma (fő)	Összes 18 év alatti (fő)	Választ adó szolgáltatók száma	Egy családgondozóra jutó 18 év alattiak átlagos száma (fő)
Közép-Magyarország	50	4 307,9	215 396	47	1 262,9
Közép-Dunántúl	56	1 818,6	101 841	49	627,2
Nyugat-Dunántúl	76	1 088,6	82 736	63	537,0
Dél-Dunántúl	67	980,8	65 713	60	516,7
Észak-Magyarország	102	1 013,9	103 414	87	533,5
Észak-Alföld	123	1 459,5	179 514	105	748,7
Dél-Alföld	70	1 921,5	134 508	61	704,5
Összesen	544	1 623,4	883 122	472	684,2

A mintánkban szereplő szolgáltatások összesen 914 családgondozói státusszal rendelkeznek (a minta átlaga pedig szolgáltatásonként 1,98 státusz). Ugyanakkor a válaszadók (e kérdésnél 461 szolgáltatás) 18,2%-ánál nem találunk egyetlen (tört) státuszt sem, 49,5%-uknak egy státusza van, 10,8%-uknak kettő, 8,7%-uknak három, 12,8%-uknak pedig négy vagy annál több (legmagasabb előforduló érték 42). A 26. számú táblázatban a meglévő státuszok számát láthatjuk a szolgáltatások működési formája szerint csoportosítva.

26. sz. táblázat

A szolgáltatások rendelkezésre álló családgondozói státuszok száma a szolgáltatás működési formája szerint

Családgondozói státuszok száma	A szolgáltatás megszervezésének formája								Összesen	
	önálló gyermekjóléti szolgálat		más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálat		társulás keretében működő szolgálat		önálló családgondozó			
nincs státusza	33	30,3%	18	9,8%	8	17,0%	23	19,7%	82	17,9%
1 státusz	54	49,5%	56	30,4%	25	53,2%	92	78,6%	227	49,7%
2 státusz	10	9,2%	35	19,0%	4	8,5%	1	0,9%	50	10,9%
3 státusz	6	5,5%	26	14,1%	8	17,0%	-	-	40	8,8%
4 státusz	1	0,9%	12	6,5%	-	-	1	0,9%	14	3,1%
5 státusz	3	2,8%	9	4,9%	1	2,1%	-	-	13	2,8%
6-10 státusz	2	1,8%	21	11,4%	1	2,1%	-	-	24	5,3%
11-15 státusz	-	-	4	2,2%	-	-	-	-	4	0,9%
16-42 státusz	-	-	3	1,6%	-	-	-	-	3	0,7%

Összesen:	109	100,0%	184	100,0%	47	100,0%	117	100,0%	457	100,0%
------------------	------------	---------------	------------	---------------	-----------	---------------	------------	---------------	------------	---------------

Amint azt a 26. számú táblázat mutatja, leginkább az önálló gyermekjóléti szolgálatok nem rendelkeznek egy tört státusszal sem (30,3%), őket követik az önálló családgondozók (19,7%), majd a társulás keretében működő szolgálatok (17,0%), végül a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok (9,8%). (Az önálló gyermekjóléti szolgálatokra vonatkozó adatok azért különösen érdekesek, mert a 15/1998. (IV.30.) NM rend. értelmében az önálló gyermekjóléti szolgálatok minimum öt családgondozót kell alkalmazzanak. Az adatokból tehát arra következtethetünk, hogy vagy a szolgáltatás megnevezésének alkalmazása következtelen, vagy a szolgálatoknak pusztán megközelítőleg 5%-a felel meg az előírásoknak.)

Az egyetlen státusz természetesen az önálló családgondozókra jellemző leginkább, és legkevésbé – szintén nem meglepő módon – a más intézmény keretén belül vagy integráltan működő szolgálatok esetén fordul elő. Egyébként ez utóbbi szolgáltatásszervezési forma az, amely meglehetősen egyenletesen oszlik meg a különböző kategóriák között, s ez az a kategória, amely esetében előfordul a tíznél több segítői státusz is.

Tudjuk azonban, hogy a rendelet az ellátási területen élő gyermekek száma alapján határozza meg a szükséges családgondozói státuszok számát. E szerint: gyermekjóléti szolgáltatási körzet (700 fő gyermek) – 1 fő családgondozó; önálló gyermekjóléti szolgálat vagy a gyermekjóléti szolgálat feladatit ellátó családsegítő (7 000 fő gyermek) – 5 fő családgondozó.

27.

A rendelkezésre álló segítői státuszok száma az ellátási terület gyermeklétszámához viszonyítva

Családgondozói státuszok száma	Gyermekek száma az ellátási területen						Összesen	
	hétszáz gyermek vagy annál kevesebb		hétszáznál több, de hétezerrel kevesebb		hétezerrel több gyermek			
nincs státusza	74	28,9%	5	4,0%	-	-	79	19,8%
1 státusz	160	62,5%	39	31,5%	-	-	199	50,0%
2 státusz	15	5,9%	26	21,0%	-	-	41	10,3%
3 státusz	5	2,0%	27	21,8%	-	-	32	8,0%
4 státusz	1	0,4%	11	8,9%	-	-	12	3,0%
5 státusz	1	0,4%	5	4,0%	3	16,7%	9	2,3%
6-10 státusz	-	-	9	7,3%	12	66,7%	21	5,3%
11-15 státusz	-	-	1	0,8%	2	11,1%	3	0,8%
16-42 státusz	-	-	1	0,8%	1	5,6%	2	0,5%
Összesen:	256	100,0%	124	100,0%	18	100,0%	398	100,0%

Persze világos, hogy a szolgáltatás biztosításának nem egyetlen módja az alkalmazás, és hogy a családgondozói státuszok száma nem minden esetben feleltethető meg a segítőik számával, ugyanakkor az adat mégis informatív.

Kérdést tettünk fel a munka szerkezetére vonatkozóan is: azt tudakoltuk, van-e megállapodás a szolgálat vezetője és a főállású családgondozó munkatársak között arra nézve, hogy az egyes tevékenységekre hetente mennyi időt kötelesek fordítani. A válaszadók 26,7%-a nem tudta megmondani, vagy nem adott választ, 55,7%-uknál nincs ilyen megállapodás, s mindössze 17,6%-uknál van. Ha figyelmen kívül hagyjuk a választ nem adó szervezeteket, a működési forma szerint az alábbi adatokat kapjuk: a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok 36,9%-ánál, a társulás keretében működő szolgálatok 33,3%-ánál, az önálló gyermekjóléti szolgálatok 10,8%-ánál, végül az önálló családgondozók 7,1%-ánál találunk ilyen megállapodást. Régiós különbségeket nézve (szintén csak az e kérdésre válaszolók alapján): a leggyakrabban Közép-Magyarországon szabályozzák megállapodással a tevékenységeket (a válaszolók 53,5%-a), a legritkábban Észak-Magyarországon (a válaszolók 15,5%-a). A székhely település nagysága mentén azt látjuk, hogy a székhely település lélekszámának emelkedésével egyenes arányban nő a megállapodással rendelkező szolgáltatások száma.

A szolgáltatók tevékenységei

A gyermekjóléti szolgáltatást végző intézmények és személyek tevékenységei kapcsán először az általuk biztosított tanácsadásokra térnénk ki. Elsőként a pszichológiai és a jogi tanácsadást nézzük, hiszen feltehetőleg ezek a leggyakoribbak.

Pszichológiai tanácsadást a válaszolók 21,4%-a, jogi tanácsadást pedig 18,1%-a biztosít saját szervezeti keretein belül. E kérdés kapcsán újfent kiderült, a szervezeti keretek nagyon nagy mértékben befolyásolják a lehetőségeket. E szerint: az önálló szolgálatok 11,1%-a nyújt pszichológiai, 14,4%-a jogi; a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok 41,1%-a nyújt pszichológiai, 32,8%-a jogi tanácsadást. A társulás keretében működők esetében az arányok: 23,5% pszichológiai, 10,2% jogi; végül az önálló családgondozók esetében 1,5% a pszichológiai és 3,1% a jogi tanácsadást nyújtók aránya. Tehát a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok biztosítják e tanácsadásokat messze a legnagyobb mértékben, s legkevésbé az önálló családgondozók.

28. sz. táblázat

A pszichológiai és jogi tanácsadás közötti kapcsolat

		Biztosít-e jogi tanácsadást?		Összesen
		nem	igen	
Biztosít-e pszichológiai tanácsadást?	nem	386 75,5%	22 4,3%	408 79,8%
	igen	35 6,8%	68 13,3%	103 20,2%
Összesen		421 82,4%	90 17,6%	511 100,0%

Az adatok szerint a szolgáltatások háromnegyede egyik tanácsadást sem nyújtja, 4,3%-uk csak jogit, 6,8%-uk csak pszichológiai, végül mindössze 13,3%-uk biztosítja mindkét tanácsadást saját szervezeti keretein belül.

A székhely település nagysága szerint csoportosítva az adatokat: az ötszáz főnél kisebb székhelyű szolgáltatások e tanácsadások egyikét sem nyújtják, és az ötszáz és kétezer fő közötti településeknek is kevesebb mint 10,0%-a nyújt saját maga jogi vagy pszichológiai tanácsadást. Mindkét tanácsadás esetében az tapasztalható, hogy minél nagyobb lélekszámú a székhely település, annál nagyobb arányban vállalják a szolgáltatók saját szervezeti kereteiken belül ezen tanácsadások biztosítását. Ugyanakkor mindkét esetben a százezer főnél nagyobb települések esetén némi visszaesés tapasztalható.

Ezen túl 76 szolgáltatás jelezte, hogy egyéb tanácsadást szervez, melyek témája leggyakrabban: életvitel, mentálhigiéné, pedagógia, pszicho- és gyógypedagógia. Bár meglehetősen sokféle (megközelítőleg ötvenféle) tanácsadást felsoroltak a válaszadók, ezek között kevés olyat találunk, melyet tíznél több szolgáltatás jelölt volna meg, tehát e téren igen nagy a szórás.

Következő kérdésünk a helyettes szülői hálózatra vonatkozott. Erről az alábbiak mondhatók el: a szolgáltatások 6,1%-a maga működtet helyettes szülői hálózatot, 6,1%-a más helyettes szülői hálózattal kötött szerződést, 5,7%-uk egyéb módon biztosít ilyen férőhelyeket, 4,4%-uk nem tudta megadni a választ erre kérdésre, 7,2%-uk nem válaszolt, végül 70,6%-uk semmilyen formában nem biztosít helyettes szülői elhelyezést. Az egyéb módon biztosított helyettes szülői férőhelyek esetén például az alábbi válaszokkal találkozunk: a fenntartó foglalkoztat helyettes szülőt, a társulás más tagja biztosítja a férőhelyeket, más (gyakran megyei) intézménnyel kötnek szerződést, esetleg önálló helyettes szülőt keresnek meg.

A regionális megoszlás szélső értékeit tekintve: a régiók közül legnagyobb arányban a közép-dunántúli régió szolgáltatásai vállalták maguk a helyettes szülői hálózat működtetését (14,3%), a más hálózattal kötött szerződést leginkább Közép-Magyarországon találjuk meg (14,0%), az egyéb módon történő férőhely-biztosítás Észak-Alföldre a legjellemzőbb (10,6%). Leginkább a dél-alföldi régióban nem tudták e kérdésre megadni a választ (7,1%), a legtöbb válaszhiányt a nyugat-dunántúli régióban tapasztaltuk (11,8%), végül legnagyobb arányban az észak-magyarországi régió szolgáltatásai jelölték, hogy nem biztosítanak ilyen férőhelyeket (84,3%), és Dél-Dunántúlon találjuk a legkisebb nemleges válaszarányt (61,2%).

Ha a székhelyként működő település lélekszámát vesszük alapul, a válaszok az alábbiak szerint alakulnak: az ötven- és százezer fő közötti települések esetében a leggyakoribb, hogy a szolgálat maga szervezi a helyettes szülői hálózatot (50,0%), a más hálózattal történő leszerződés a húsz- és ötvenezer fő közötti településeknél a legjellemzőbb (16,7%), az egyéb módon történő biztosítás szintén (16,7%). Leggyakrabban az ötszáz fő alatti települések nem tudtak válaszolni a kérdésre (7,7%), és szintén ők azok, akik a legnagyobb arányban nem adtak választ (11,5%), végül az ötszáz és ezer fő közötti településeknél a leggyakoribb, hogy nem biztosítanak ilyen férőhelyeket (79,6%). Kiegészítésként: minden húszezer fő alatti település esetén a nemleges választ adók aránya meghaladja a 70,0%-ot, ezt követően ez az érték hullámozik (húsz- és ötvenezer fő közti székhely települések esetén 50,0%, ötven- és százezer fő közöttiek esetén 31,3%, majd a százezer fő felettiek esetén újfent megugrik 55,6%-ra).

Végül a szolgáltatás megszervezésének módja szerint ugyanezen adatok: leggyakrabban a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok szervezik maguk a helyettes szülői hálózatot (12,7%), más hálózattal leggyakrabban az önálló szolgálatok szerződnek (9,4%), mint

ahogy az egyéb módon történő biztosítás is rájuk jellemző legjobban (7,2%). A társulás keretében működő szolgálatokra legjellemzőbb, hogy nem tudták (7,5%) vagy nem adták meg a választ (11,3%), végül az önálló családgondozóknál a leggyakoribb, hogy nem biztosítanak helyettes szülői férőhelyeket (77,1%). Ez utóbbi válasz gyakorisága a különböző szolgáltatás megszervezési formák között: társulás keretében működő szolgálatok 62,3%, más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok 67,8%, önálló gyermekjóléti szolgálatok 71,7%, önálló családgondozók 77,1%.

Azon ellátók közül, melyek pozitív választ adtak az imént elemzett kérdésre (a minta 17,9%-a, azaz 97 szolgáltatás), 74 szolgáltatás válaszolt arra, hogy hány gyermek elhelyezését tudja biztosítani ily módon egy adott pillanatban: ők összesen 386 férőhellyel rendelkeznek. Ez átlagosan 5,2 férőhelyet jelent szolgáltatásonként, leggyakrabban azonban három férőhellyel találkozunk (a válaszadók 21,6%-a rendelkezik ekkora kapacitással). Összességében az látható, hogy a 74 szolgáltatás valamivel több mint háromnegyede legfeljebb öt gyermek részére tud helyettes szülői elhelyezést biztosítani egy időben. A szélső értékeket tekintve: a szolgáltatások 2,7%-a rendelkezik 1 férőhellyel és 1,4%-uk 32 férőhellyel.

A gyermekjóléti ellátás részét képezik a különféle speciális szolgáltatások, melyekre vonatkozóan szintén tettünk fel kérdéseket. Az első kérdéskör a gyermekek utcai szociális gondozását, mint speciális szolgáltatást érinti. Ezzel kapcsolatban az alábbiakat tapasztaltuk: az 544 szolgáltatás közül mindössze 9 (1,7%) jelezte, hogy biztosítja ezt a típusú speciális szolgáltatást, 94,9%-uk (516 szolg.) jelezte, hogy nem biztosítja a gyermekek utcai szociális gondozását, 0,4%-uk nem tudta megadni a választ, végül 3,1%-uk nem válaszolt.

A kilenc, pozitív választ adó szolgáltatást kértük, jelezze egy ötfokú skálán, hogy milyen mértékben elégedett az adott szolgáltatáshoz szükséges különféle feltételekkel: az anyagi feltételek átlagos „pontszáma” 3,33, a személyi feltételeké 3,63, végül az infrastrukturális feltételek 3,38 pontot kaptak.

Pusztán tájékoztató jelleggel a pozitív választ adó 9 szolgáltatásról: a régiók közül Nyugat-Dunántúlon (2 szolg.), Dél-Dunántúlon (2 szolg.), Észak-Magyarországon (1 szolg.), végül Észak-Alföldön (4 szolg.) helyezkednek el ezen speciális szolgáltatás biztosítói. A székhely lélekszámát tekintve: 7 szolgáltatás ötezer főnél kisebb településen, míg 2 szolgáltatás ötven- és százezer fő közötti településen található. Végül a működés keretei szerint: 5

szolgáltatás más intézmény keretében vagy integráltan működik, 4 szolgáltatást nyújtó pedig önálló családgondozó.

A nemleges választ adóktól azt tudakoltuk, mik az okai annak, hogy nem biztosítják ezt a speciális szolgáltatást. Az 516 szolgáltatás 72,7%-a (375) jelezte, hogy nincs igény e szolgáltatásra, 29,3%-uk (151) esetén hiányoznak a szükséges anyagi feltételek, 25,2%-uknál (130) a személyi feltételek, 10,5%-nál (54) az infrastrukturális feltételek, végül 0,8%-uk egyéb okot jelölt (pl. hogy „folyamatban van a kiépítés”, vagy „más szervezet látja el”, de akadt olyan, aki indoklásként azt jelölte meg, hogy „nincs a településen hajléktalan”). Természetesen e kérdésnél több választ is megjelölhetett a kitöltő.

A következő kérdéscsoport a lakótelepi gyermekek számára biztosított speciális szolgáltatást járta körbe. A válaszok az alábbiak szerint alakultak: 2 szolgáltatás jelezte (0,4%), hogy biztosítja e speciális szolgáltatást, 468 (86,0%) nem biztosítja, 1 szolgáltatás (0,2%) nem tudta a választ, és 73 szolgáltatás (13,4%) nem adta meg.

A két pozitív választ adó szolgáltatás Közép-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon található, mindkettő ötven- és százezer fő közötti település-székhellyel, más intézmény keretében vagy integráltan működik.

Az ilyen speciális szolgáltatást nem biztosító ellátók 65,6%-a (307) jelezte, hogy nincs igény a szolgáltatásra, 14,3% (67) esetében hiányoznak az anyagi feltételek, 11,8% (55) esetében a személyi feltételek, 10,7%-uknál (50) pedig az infrastruktúra hiányos. (Ez esetben is több választ adhatott a kitöltő.)

Az ifjúsági lelkeség-telefonvonalra vonatkozóan az alábbiakat mondhatjuk el: 8 (1,5%) szolgáltatás jelezte, hogy biztosít ilyen szolgáltatást, 525 (96,5%) nem biztosítja, végül 11 (2,0%) szolgáltatás nem adott választ erre a kérdésre. Az ilyen telefonvonalat működtetők az anyagi feltételek meglététét átlagosan (egy ötfokú skálán) 2,75 pontra értékelték, a személyi feltételek 3,88 pontot kaptak, míg az infrastrukturális feltételek 3,63 pontot.

Ezt a típusú speciális szolgáltatást Dél-Alföld kivételével minden régióban megtaláljuk. Közép-Magyarországon és Észak-Alföldön két ellátó jelezte, hogy biztosít lelkeség-telefonvonalat, Közép-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon pedig egy-egy ilyen szolgáltatást találunk. A székhely település

lélekszáma szerint: e szolgáltatások közül egy ellátó kettő- és ötezer fő közötti székhellyel rendelkezik, két szolgáltatás tíz- és húszezer fő közöttivel, négy szolgáltatás húsz- és ötvenezer fő közötti székhellyel, végül egy szolgáltatás székhelye százezer fő feletti lélekszámmal rendelkező település. A szolgáltatás megszervezési módja szerint: két önálló gyermekjóléti szolgálatot és hat más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatot találunk.

Az ilyen típusú speciális szolgáltatás nem-biztosításának okai az alábbiak szerint oszlanak meg: 264 (50,3%) szolgáltatás jelezte, hogy nincs igény az ifjúsági lelkeség-telefonvonalra, 236 (45,0%) szolgáltatásnál nem állnak rendelkezésre a szükséges anyagiak, 207 (39,4%) szolgáltatás esetében a személyi feltételek nem adóttak, 107 (20,4%) szolgáltatásnál az infrastruktúra hiányos, végül 20 (3,8%) szolgáltatás egyéb okot jelölt meg (jellemzően azt, hogy más szervezet biztosítja ezt a szolgáltatást).

Természetesen a fentiekén túl egyéb speciális szolgáltatások biztosítására is lehetőség van. Az erre vonatkozó kérdésre 125 (23,0%) szolgáltatás adott pozitív választ (tehát biztosít egyéb speciális szolgáltatást), 395 (72,6%) adott nemleges választ, 1 (0,2%) szolgáltatás nem tudta, 23 (4,2%) szolgáltatás pedig nem adta meg a választ. E kérdéssel kapcsolatban ugyanakkor felmerült egy probléma, nevezetesen: a megnevezett speciális szolgáltatások igen nagy része definiálható szabadidős tevékenységként, melynek szervezése azonban a gyermekjóléti szolgáltatások előírt feladatai közé tartozik. Ebből kifolyólag a ténylegesen speciálisnak nevezhető szolgáltatásokat nyújtók száma az imént jelzett értéknél vélhetően alacsonyabb. Ha mindezt figyelembe vesszük, a megjelenített speciális szolgáltatások közül az alábbiak fordultak elő a leggyakrabban: táboroztatás (mely egyébként szintén tekinthető akár szabadidős tevékenységnek is – 27 szolg.), korrepetálás (19 szolg.), drogprevenciós tevékenységek (18 szolg.), kapcsolatügyelet (17 szolg.), ingyenes ruha és bútor biztosítása (11 szolg.), gyermek pszichodráma, önismereti és személyiségfejlesztő csoport (9 szolg.).

A fenti kérdéseket egybevéve azt láthatjuk, hogy 340 szolgáltatás (a minta 62,5%-a) semmilyen speciális szolgáltatást nem nyújt. Ennek legfőbb oka az esetek 74,7%-ában valamely erőforrás hiányából adódik: anyagi, személyi feltételek és idő, valamint az infrastruktúra nem megfelelő volta. Ezek leggyakrabban kombináltan jelentek meg a válaszolóknál, hiszen pl. az anyagiak nagy valószínűséggel korlátozzák a felvehető szakemberek számát, így a meglévő munkaerő idő hiányában nem tud plussz feladatokat ellátni, és így tovább. Tehát mindössze az esetek 25,3%-ában találkozunk azzal, hogy a speciális szolgáltatások mellőzésének oka az, hogy nincs igény ilyen típusú szolgáltatásokra az ellátási területen. A következő táblázatokban (29., 30., 31.

sz. tábla) azt láthatjuk, hogy e 25,3% (86 szolgáltatás) hogyan oszlik meg régió, székhelynagyság és működési forma szerint.

29. sz. táblázat

„Nincs igény speciális szolgáltatásokra” – régió szerint

Régió							Nincs igény összesen
Közép-Mag yaror.	Közép-Du nántúl	Nyugat-Du nántúl	Dél-Dunán túl	Észak-Mag yaror.	Észak-Alfö ld	Dél-Alföld	
2 2,3%	5 5,8%	20 23,3%	9 10,5%	22 25,6%	15 17,4%	13 15,1%	86 100,0%

30. sz. táblázat

„Nincs igény speciális szolgáltatásokra” – székhely lélekszáma szerint

A székhely település lélekszáma									Nincs igény összesen
0 – 499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 felett	
15 17,4%	26 30,2%	25 29,1%	15 17,4%	3 3,5%	2 2,3%	-	-	-	86 100,0%

31. sz. táblázat

„Nincs igény speciális szolgáltatásokra” – szolgáltatás megszervezési módja szerint

A gyermekjóléti szolgáltatás megszervezésének formája				Nincs igény összesen
önálló szolgálat	más intézmény keretében / integráltan működő szolgálat	társulás keretében működő szolgálat	önálló családgyógyozó	
28 32,9%	22 25,9%	6 7,1%	29 34,1%	85 100,0%

Mint láthatjuk, a speciális szolgáltatások iránti igény hiánya meglehetősen eltérően jelenik meg a különböző szempontok alapján. Így például a régiók közül ezt a választ megjelölők legtöbbször Észak-Magyarországon működnek, legkevesebben pedig Közép-Magyarországon. A székhely település lélekszámánál azt láthatjuk, hogy a húszezer főnél nagyobb lakosságszámú székhelyen működő szolgáltatások egyáltalán nem adtak ilyen választ. Végül a szolgáltatás megszervezésének formája szerinti megoszlásban tetten érhető egyfajta ellentmondás, nevezetesen: a „nincs igény” választ legkevésbé a társulás keretében működő szolgálatok jelölték meg, ez ugyanakkor azért érdekes, mert a társulások 98,1%-a ötezer fő vagy annál kisebb lélekszámú székhellyel működik. Feltehetőleg valamiféle szemléletbeli különbség fedezhető fel az egyes csoportok között.

A tevékenységek áttekintésének következő állomása a lakosság tájékoztatása a gyermekjóléti szolgáltatásról. Ez egyfelől kötelező feladata minden szolgáltatásnak, másfelől szoros kapcsolatban állhat az igénybevevők számával, emiatt kérdést tettünk fel arra vonatkozóan, tájékoztatják-e a lakosságot az igénybe vehető szolgáltatásokról, és ha igen, mi módon. A

válaszok (melyek közül természetesen többet is megjelölhetett a válaszadó) az alábbiak (32. számú táblázat) szerint alakultak.

32.

A lakosság tájékoztatásának formái

A lakosság tájékoztatásának formája							Összesen
nem informálja a lakosságot	jelzőrendszer tagjain keresztül	szórólapokon keresztül	sajtón keresztül	társadalmi szervezeteken keresztül	hirdetőtáblán keresztül	egyéb módon	
15 2,8%	484 89,0%	206 37,9%	219 40,3%	84 15,4%	20 3,7%	71 13,1%	544 100,0%

Mint látható a 32. számú táblázatból, a leggyakoribb a jelzőrendszer tagjain keresztül történő tájékoztatás, ezt követi a sajtó (elektronikus és nyomtatott, helyi, regionális stb.), majd a szórólap, a társadalmi szervezetek segítségével, az egyéb módon történő informálás, a hirdetőtábla, végül legkisebb arányban a nem tájékoztatókkal találkozunk. Az egyéb módon történő informálás jellemzően a helyi – a fentiekbe be nem sorolható – fórumokon történik, vagy a családlátogatások alkalmával, az oktatási-nevelési intézményeken keresztül, személyes megkeresés útján, egyéb helyi rendezvényeken, az önkormányzat útján. (Megjegyzés: mindössze egy szervezet jelölte meg, hogy interneten is ad információt.)

A lakosságot nem tájékoztató szolgáltatások jellemzői: az észak-magyarországi szolgáltatások 9,8%-a, a dél-dunántúliak 4,5%-a, a közép-magyarországiak 2,0%-a, végül a dél-alföldiek 1,4%-a válaszolta, hogy nem informálja a lakosságot a szolgáltatásokról, a többi régióból nem érkezett ilyen válasz. Ezen szolgáltatások mindegyike tízezer főnél kisebb lélekszámú székhely településsel működik, és 86,6%-uk kétezer főnél kisebb székhellyel bír. Részletesen: az ötszáz fő alatti székhelyű szolgáltatások 9,6%-a, az ötszáz és ezer fő közöttiek 2,9%-a, az ezer és kétezer fő közöttiek 3,6%-a, a kettő és ötezer fő közöttiek 0,7%-a, végül az öt és tízezer fő közötti székhellyel rendelkezők 2,5%-a jelezte, hogy nem tartozik tevékenységei közé a lakosság tájékoztatása. A szolgáltatás megszervezésének módja alapján csoportosítva: az önálló gyermekjóléti szolgálatok 4,3%-a, a társulás keretében működők 3,8%-a, az önálló családgondozók 3,6%-a, végül a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok 0,5%-a jelölte meg ez a választ.

A szolgáltatások struktúráját jellemzi, hogy az új esetek, kliensek elosztása hogyan történik az egyes családgondozók között. Az erre vonatkozó kérdésre az alábbi válasz-arányok születtek: az 544 mintába került szolgáltatás 13,8%-a (75) esetében nem jelölnek ki esetfelelőst, 13,1%-ában (71) az ellátási területen belül alkalmazott területi felosztás az alapja a családgondozó kiválasztásának, 11,4%-ban (62) a probléma típusa, 5,0%-ban (27) az lesz az esetfelelős, akinek

az ügyeleti idejében először jelenik meg a kliens, 5,7%-ban (31) egyéb – később részletezett módon – kerül kiválasztásra a családgondozó, 32,7%-ban (178) a kérdés irreleváns, hiszen egy családgondozó dolgozik a gyermekjóléti szolgálatnál, 1,5%-ban (8) nem tudták, végül 16,9%-ban (92) nem adták meg a választ a kérdésre. Az egyéb módon történő esetfelelős családgondozó-kiválasztás rendszerint a leterheltség, a meglévő kliensek számának figyelembe vételét jelenti, ehhez kapcsolódóan jellemző az egyenlő kliens-számra törekvés, megjelenik a vezetői vagy team-döntés is, úgyszintén a külső intézmények bevonása a döntési folyamatba, s előfordul – bár igen kevés esetben –, hogy a családgondozó adottságait és orientációját veszik figyelembe a döntés meghozatalakor.

A gyermekjóléti szolgáltatást igénybe vevők

A lekérdezés időpontjában – a kérdésre választ adó 510 szolgáltatásnál – összesen 53 921 klienst tartottak nyilván. Az előforduló legkisebb érték nulla kliens (a válaszadók 2,2%-nál), a legnagyobb érték 1759 fő (a válaszadók 0,2%-ánál). Az átlagos kliensszám e körben 105,7 fő. Arra, hogy a kliensek között hány fő 18 év alatti, 477 szolgáltatástól kaptunk választ. E szerint összesen 37 607 fő 18 év alatti ezeknek a szolgáltatásoknak a klienskörében (esetükben a teljes kliensszám 46 650 fő, 18 éves tehát a kliensek 80,6%-a); az előforduló legkisebb érték ismét nulla fő, a legnagyobb érték 1310 fő; e szolgáltatóknál átlagosan 78,8 fő a 18 év alatti kliensek száma. E kliensek korosztályi megoszlásáról az alábbiakat tudjuk: 3 év alatti 5106 fő (13,6%), 4-6 éves 6611 fő (17,6%), 7-14 éves 16 207 fő (43,1%), 15-16 éves 6044 fő (16,0%), 17 éves 3 639 fő (9,7%).

Tudjuk továbbá (477, e kérdésre is választ adó szolgáltatótól), hogy összesen 30 240 főt gondoztak a lekérdezéskor alapellátás keretében, átlagos számuk 63,4 kliens szolgáltatásonként. (Az összes, nyilvántartott kliens száma esetükben 48 720 fő, kiknek tehát 62,1%-a alapellátásban részesül.) Információt kaptunk arra vonatkozóan is (437 szolgáltatótól, alapellátásban részesülő klienseik száma 29 081 fő), hogy önkéntes alapellátásban részesül 18 412 fő (63,3%), elrendelt alapellátásban 10 669 fő (36,7%).

A védelembe vett kliensek számát 488 szolgáltatótól tudtuk meg: a lekérdezéskor náluk összesen 6246 gyermek és fiatalkorú volt védelembe véve (átlagosan 12,8 fő), ami az e szolgáltatók teljes kliensszámának (51 273 fő) 12,2%-a. A válaszadók 23,4%-a esetében nem talákoztunk védelembe vett klienssel. Az ellátási terület nagysága alapján vizsgálva az adatokat azt láthatjuk, hogy minél kisebb az ellátási terület, annál alacsonyabb a védelembe vett 18 év alattiak átlagos

száma. Ezen felül azon szolgáltatók, akiknek nincs védelembe vett kliense, 98,2%-ban ötezer főnél kisebb ellátási területtel rendelkeznek.

A családjából kiemelt gyermekekre vonatkozóan 487 szolgáltató adott információt. E gyermekek száma esetükben 4954 (átlagosan 10,2) fő. A szolgáltatók 33,1%-ánál nem talákoztunk ilyen esettel. (Esetükben a teljes kliensszámot nem ismerjük, mert a válaszadók egy része azt nem adta meg.) A családból való kiemelés jellegére 305 szolgáltató adott információt (náluk az összes családjából kiemelt gyermek száma 4 726 fő): 758 gyermek (16,1%) esetében ideiglenes hatályú elhelyezéssel talákoztunk, 3533 gyermek (74,6%) átmeneti, 435 gyermek pedig (9,3%) tartós nevelésbe vételben részesült.

A kliensekkel kapcsolatban fontos információ, hogy az ellátási területen élő gyermekek és fiatalok csoportján belül mekkora részt képeznek azok, akik a gyermekjóléti szolgáltatás kliensei közé tartoznak. Erre vonatkozóan 475 szolgáltatás biztosította a szükséges adatokat, melyek szerint e 475 szolgáltatás ellátási területén élő 18 év alattiak átlagosan 8,1%-a kliense a gyermekjóléti szolgáltatónak (leggyakoribb érték 4,6%), legkisebb előforduló arány 0%, legmagasabb előforduló arány 82,0%. A 33. számú táblázatban a részletes adatok láthatók.

33. sz. táblázat

A szolgáltatók ellátási területén élő 18 év alattiak aránya a kliensek között

Az ellátási területen élő 18 év alattiak között a gyermekjóléti szolgáltatás klienseinek aránya	Választ adó szolgáltatások		Az ellátási területen élő 18 év alattiak	
	száma	aránya	átlagos száma (fő)	teljes száma (fő)
0%	1	0,2%	105,0	105
0,1 – 5,0%	223	46,9%	2 534,4	565 159
5,1 – 10,0%	130	27,4%	1 130,9	147 017
10,1 – 15,0%	67	14,1%	780,9	52 319
15,1 – 20,0%	28	5,9%	295,5	8 273
20,1 – 30,0%	15	3,2%	526,5	7 898
30,1 – 50,0%	6	1,3%	150,3	902
50,1 – 82,0%	5	1,1%	253,8	1 269
Összesen	475	100,0%	1 648,3	782 942

Látható a 33. számú táblázatból, hogy a választ adó szolgáltatók 74,5%-a esetében az ellátási területen élő 18 év alattiaknak legfeljebb tíz százaléka kliense a gyermekjóléti szolgáltatásnak. Találunk ugyanakkor igen magas arányokat is (a 18 év alattiak legalább harminc százaléka kliense a szolgáltatásnak), ám ezek az arányok az összes válaszadó ellátási területén élő gyermekeknek és fiataloknak mindössze 0,3%-át ölelik fel, tehát leginkább az alacsony lélekszámú ellátási területtel rendelkező szolgáltatóknál fordul elő.

Kiegészítésként még a fenti adatokról regionális bontásban a 34. sz. táblázat tájékoztat.

34. sz. táblázat:

Az ellátási területen élő 18 év alattiak között a szolgáltatás klienseinek átlagos aránya régióként

Régió	Választ adó szolgáltatások száma	Az ellátási területen élő 18 év alattiak között a szolgáltatás klienseinek átlagos aránya
Közép-Magyarország	44	6,0%
Közép-Dunántúl	51	7,2%
Nyugat-Dunántúl	61	7,7%
Dél-Dunántúl	55	9,7%
Észak-Magyarország	85	9,0%
Észak-Alföld	114	8,1%
Dél-Alföld	65	8,2%
Összesen	475	8,1%

A legkisebb arányt tehát e kérdéssel kapcsolatban Közép-Magyarországon találjuk, a legmagasabbat pedig Dél-Dunántúlon.

Az egy családgondozóra jutó kliensszámot 455 szolgáltatás esetében tudtuk kiszámolni (tőlük kaptunk mind a családgondozók számára, mind pedig az teljes kliensszámra vonatkozóan is adatot). Az értékek ez esetben nulla (a szolgáltatók 2,4%-ánál) és 783 fő (0,2%) között mozognak. Az átlagos kliensszám e szolgáltatói körben 51,2 fő, a leggyakoribb érték 10 fő (ez a szolgáltatók 3,3%-ra jellemző), tehát az értékek meglehetősen szóródnak. (ld. 35. sz. táblázat)

35. sz. táblázat

A nyilvántartott kliensek, valamint az egy családgondozóra jutó kliensek száma és átlaga régióként

Régió	Nyilvántartott kliensek száma			Egy családgondozóra jutó kliensek száma	
	Választ adó szolgáltatók száma	Átlagos kliensszám (fő)	Összes kliens száma (fő)	Választ adó szolgáltatók száma	Egy családgondozóra jutó átlagos kliensszám (fő)
Közép-Magyarország	49	261,6	12 816	46	80,0
Közép-Dunántúl	52	131,1	6 818	49	57,6
Nyugat-Dunántúl	70	52,4	3 671	59	29,3
Dél-Dunántúl	59	80,0	4 722	54	46,6
Észak-Magyarország	93	72,8	6 768	83	38,2
Észak-Alföld	118	82,6	9 751	103	54,3
Dél-Alföld	69	135,9	9 375	61	62,0
Összesen	510	105,7	53 921	455	51,2

Bár a két adatsor összehasonlításakor figyelembe kell venni a kérdésekre adott válaszok eltérő számát, azt azért elmondhatjuk, hogy Közép-Magyarország esetében tapasztaltuk a legmagasabb,

Nyugat-Dunántúl esetében pedig a legalacsonyabb kliensszámot, átlagos kliensszámot, valamint egy családgondozóra jutó kliensszámot.

Arra a kérdésünkre, hogy a 2002. évben összesen hány ember kereste meg önként, első alkalommal (vagyis új jelentkezőként) a gyermekjóléti szolgáltatást, 477 választ kaptunk. E szerint ezeket a szolgáltatásokat összesen 16 866 fő kereste fel az említett évben. (Fontos megjegyezni, hogy nem csak azokról az emberekről van szó, akik később klienssé váltak, hanem mindenkiről, aki felkereste a szolgáltatást.) A szélső értékeket tekintve: a 477 válaszoló szolgáltatás közül 68 jelezte (12,5%), hogy nem keresték meg újonnan, s egy szolgáltatás (0,2%) jelezte, hogy 778 új esettel találkozott. A válaszolók 54,1%-ánál az újonnan megjelenők száma legfeljebb tíz volt, háromnegyedében pedig legfeljebb 31. A fennmaradó 25%-ban ugyanakkor az újonnan megjelenők száma 32 és 788 fő között mozog. A válaszoló szolgáltatásoknál az új jelentkezők átlagos száma 2002-ben 35 fő. (A kérdésre nem válaszolók [67 szolgáltatás, a minta 12,3%-a] regionális megoszlása az alábbi eltéréseket mutatja: Közép- és Dél-Dunántúlon, Észak-Magyarországon, valamint Észak- és Dél-Alföldön a nem válaszolók aránya 10,7% és 12,9% között mozog, Közép-Magyarországon ez az arány csak 4,0%, míg Nyugat-Dunántúlon 21,1%.)

Összesen 371 szolgáltatástól kaptunk információt arra vonatkozóan, hogy az újonnan jelentkezők között hány 14 és 18 év közötti fiatal volt, aki hozzátartozó nélkül kereste meg a szolgáltatót. A 371 válaszoló 33,7%-ánál nem fordult elő ilyen megkeresés, a fennmaradó 246 szolgáltatást pedig összesen 2365 14-18 év közötti fiatal kereste meg hozzátartozó nélkül. Ezen fiatalok aránya az újonnan megjelenők között a nullától száz százalékgig terjedő szakaszon helyezkedik el. Ha a szolgáltatás székhelyének lélekszáma szerint csoportosítjuk az adatokat, azt láthatjuk, hogy az ötezer főnél kisebb székhelyek esetében az újonnan megjelenő fiatalok aránya leggyakrabban nulla százalék (az ötszáz fő alatti székhelyek 60,9%-ánál, az ötszáz és ezer fő közöttiek 57,4%-ánál, az ezer- és kétezer közöttiek 47,8%-ánál, végül a kettő- és ötezer fő közöttiek 25,0%-ánál ezt tapasztaljuk). Az öt- és tízezer fő közötti székhelyek esetében a leggyakoribb (26,5%-uknál ezt tapasztaljuk), hogy a szolgálatot újonnan felkeresők 10,1-20,0% közötti része a fent említett fiatalokból tevődik össze. Ha a régió alapján csoportosítunk, az látható, hogy a következő régiókban a 0% a leggyakoribb érték: Nyugat-Dunántúl (50,0%), Dél-Dunántúl (39,2%), Észak-Magyarország (37,1%), Észak-Alföld (33,8%), Dél-Alföld (34,6%). A közép-magyarországi szolgáltatók legnagyobb hányadában (37,5%-ánál) a legjellemzőbb, hogy az újonnan megjelenők 0,1-10,0% közötti részét, a közép-dunántúli

szolgáltatások esetében pedig jellemzően (27,5%-uknál) 10,1-20,0% közötti részét ezek a fiatalok alkotják.

A szolgáltatásokat első alkalommal felkeresők száma, úgy véljük, önmagában kevés információt hordoz. Éppen ezért létrehoztunk egy olyan adatot, mely az ellátási területek lélekszámához viszonyítja a szolgáltatást újonnan felkeresők számát. Az így létrehozott változó értékei 0 és 7,4% között mozogtak. Az átlagos érték 0,7%, azaz jellemzően a gyermekjóléti szolgálatot első alkalommal felkeresők csoportját az ellátási terület lakosságának 0,7%-a teszi ki. E változó részletes adatai a 36. számú táblázatban láthatók.

36. sz. táblázat

A szolgáltatásoknál önként, első alkalommal megjelenők aránya az ellátási terület lélekszámához viszonyítva

A gyermekjóléti szolgáltatásnál újonnan megjelenők aránya	Szolgáltatások	
	száma	aránya
nem volt új jelentkező	68	12,5%
a lakosság 0,01 – 0,5%-a	225	41,4%
a lakosság 0,51 – 1,0%-a	95	17,5%
a lakosság 1,01 – 2,0%-a	50	9,2%
a lakosság 2,01 – 3,0%-a	21	3,9%
a lakosság 3,01 – 5,0%-a	15	2,8%
a lakosság 5,01 – 7,4%-a	3	0,6%
ÖSSZESEN	477	100,0%

A gyermekjóléti szolgálatot önként felkeresők mellett jelzések útján is értesülhetnek a szolgálat munkatársai a különféle problémákkal küzdő családokról, illetve személyekről. Az e kérdésre választ adó gyermekjóléti szolgálatokhoz és személyekhez (515) 2002-ben összesen 45 002 jelzés érkezett. A mintában szereplő gyermekjóléti szolgálatok 5,3%-a (29) nem válaszolt a jelzésekre vonatkozó kérdéseinkre.

A 37. számú táblázat a 2002. évben a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtókhoz beérkezett jelzések megoszlását mutatja csökkenő gyakorisági sorrendben.

37.

Honnan érkezett a jelzés?	A 2002-ben érkezett jelzések	
	száma	aránya
1. általános iskolából	8 784	19,5%
2. a jegyzőtől	7 143	15,9%
3. az érintett családtagjától	4 784	10,6%
4. védőnőtől	4 627	10,3%
5. gyámhivataltól	3 373	7,5%
6. óvodából	3 298	7,3%
7. középiskolából	2 783	6,2%
8. családsegítő szolgálattól	1 767	3,9%
9. másik gyermekjóléti szolgálattól	1 585	3,5%
10. az érintett családjához nem tartozó magánszemélytől névvel	1 174	2,6%
11. egészségügyi intézménytől	1 170	2,6%
12. rendőrségtől	1 012	2,2%
13. az érintett családjához nem tartozó magánszemélytől névtelenül	793	1,8%
14. valamely szociális intézménytől	486	1,1%
15. nevelési tanácsadóból	442	1,0%
16. egyéb helyről	403	0,9%
17. bíróságtól	381	0,8%
18. egyéb közigazgatási szervtől	335	0,7%
19. bölcsődéből	295	0,7%
20. társadalmi szervezettől	190	0,4%
21. egyháztól	135	0,3%
22. közművelődési intézménytől	42	0,1%
Összesen:	45002	100,0%

A 37. számú táblázat adataiból láthatjuk, hogy a legtöbb jelzés – a 2002-ben beérkezett jelzések közel egyötöde (19,5%) – az általános iskolából érkezett a gyermekjóléti szolgáltatást végzőkhöz. A rangsorban a második helyen a jegyzőtől (15,9%), harmadik helyen az érintett családtagjától (10,6%), negyedik helyen pedig a védőnőtől (10,3%) beérkezett jelzések szerepelnek. A többi – felsorolásban szereplő – helyről érkezett jelzések aránya nem éri el a 10,0%-ot. Legkisebb arányban (1,0% alatt) az egyéb helyről, az egyéb közigazgatási szervtől, a bölcsődéből, a társadalmi szervezetektől, az egyházaktól, valamint a közművelődési intézményektől érkezett jelzés.

A jelzésekről tudjuk még, hogy 461 (e kérdésre válaszoló) szolgáltatónál 2 715 esetben a jelzés krízishelyzetről szólt, s a krízishelyzetek 402 (e kérdésre is választ adó) szolgáltatásnál 4293 gyermeket érintettek; 463 szolgáltatáshoz összesen 2865 jelzés érkezett gyermekek fizikai, lelki, szexuális zaklatásáról. E jelzések 52,1%-a lelki, 46,8%-a (1342) fizikai, 9,9%-a (285) szexuális zaklatásról, bántalmazásról szólt. (Egy jelzés többféle bántalmazásról is informálhatott.) 358 szolgáltatásnál e jelzések összesen 3419 gyermeket érintettek. E szolgáltatások közül 347-nél 2222 esetben a bántalmazás családon belül történt, 338 szolgáltatásnál 353 bántalmazott gyermek

három év alatti volt. (Tekintettel arra, hogy a kitöltők eltérő számban adtak választ az egyes jelzésekre vonatkozó kérdésekre, nem vált lehetővé összehasonlításra is alkalmas arányszámok kidolgozása.)

A mintánkban szereplő szolgáltatók 81,8%-a (445) mondta azt, hogy van rendszeres, általa koordinált kapcsolat a jelzőrendszer tagjai között, 11,0%-uk nemmel válaszolt, 0,9%-uk nem tudta, végül 6,3%-uk nem adta meg a választ a kérdésre. Az igennel válaszolók közül 420 szolgáltatótól azt is megtudtuk, hogy a 2002. évben összesen hány alkalommal találkoztak a jelzőrendszer tagjai. A válaszadók kerekén felénél legfeljebb tíz alkalommal találkoztak a jelzőrendszer tagjai, valamivel több mint háromnegyedüknek pedig legfeljebb 15 alkalommal. A válaszadók fennmaradó 25,0%-ában található szolgáltatók esetében ezen alkalmak száma 16 és 437 között mozgott. A jelzőrendszer tagjaival jellemzően esetmegbeszélés, esetkonferencia, szakmai konzultáció céljából találkoztak a szolgáltatók. A működési forma tekintetében találunk eltérést e kérdéssel kapcsolatban, bár a differencia nem olyan jelentős, mint a családsegítő szolgáltatások esetében. Tehát az önálló gyermekjóléti szolgálatok 77,5%-a, a más intézmény keretében vagy integráltan működő szolgálatok 90,7%-a, a társulás keretében működő gyermekjóléti szolgálatok 86,8%, végül az önálló családgondozók 72,9%-a tartja fenn, illetve koordinálja a jelzőrendszer tagjai közötti kapcsolatot. A szolgáltatás székhelyének lélekszáma úgy befolyásolja e kapcsolat meglétét, hogy a legkisebb településektől kezdve (55,8%-ról) folyamatosan nő a jelzőrendszeri kapcsolatot fenntartó és koordináló szolgáltatók aránya, amely a húszezer főnél nagyobb székhellyel rendelkező szolgáltatók mindegyikénél eléri a 100,0%-ot. E kérdéskör kapcsán jelentős regionális eltéréseket nem tapasztalunk: az egyes régiókban e kapcsolatot fenntartó szolgáltatók aránya 73,5% (Észak-Magyarország) és 88,6% (Dél-Alföld) között mozog.

Feltettünk arra vonatkozó kérdést, hogy a veszélyeztetett gyermekek hány százalékát éri el a gyermekjóléti szolgáltatás a kitöltő véleménye szerint. A válaszok nulla és száz százalék között mozogtak, tehát a terjedelmi korlátokat maximálisan kitöltik. Az e kérdésre adott 495 válasz az alábbiak szerint oszlik meg: mindössze három szolgáltató (0,6%) jelezte, hogy a veszélyeztetett gyermekek közül senkit sem ér el. A veszélyeztetett gyermekek egynegyedét vagy annál kevesebbet a válaszadók 6,5%-a éri el; több, mint a veszélyeztetett gyermekek legalább egynegyedét, de maximum a felét a szolgáltatások 9,3%-a éri el; több, mint ötven százalékukat, de legfeljebb háromnegyedüket 15,6%; több, mint háromnegyedüket, de kevesebb, mint 100%-ukat a szolgáltatások 40,6%-a; végül az összes veszélyeztetett gyermeket a szolgáltatások

27,5%-a éri el. Látható tehát, hogy a többség (68,1%) a veszélyeztetett gyermekek háromnegyedét vagy annál is nagyobb hányadát éri szolgáltatásaival a kitöltők véleménye szerint.

Természetesen az eltérő lélekszámú ellátási területtel rendelkező szolgáltatások a veszélyeztetett gyermekeket nem ugyanolyan mértékben érik el. A veszélyeztetett gyermekeket el nem érő három szolgáltatás közül egynek az ellátási területe ötszáz és ezer fő közötti, kettőnek pedig ezer és kétezer fő közötti. A húszezer fő alatti ellátási területtel rendelkező szolgáltatók mindegyikére igaz, hogy jellemzően 75,0% feletti mértékben elérik a veszélyeztetett gyermekeket. E csoporton belül az ötszáz fő alatti ellátási területtel rendelkező szolgáltatások 62,5%-a, valamint az ezer és kétezer fő közöttiek 41,9%-a (tehát mindkét kategóriában legnagyobb arányban) az összes veszélyeztetett gyermeket elérik. A húsz- és ötvenezer fő közötti, valamint a százezer fő feletti ellátási területtel rendelkező szolgáltatók jellemzően (az első esetben 33,3%-ban, a második esetben 42,9%-ban) a veszélyeztetett gyermekek több, mint felét, de legfeljebb háromnegyedét érik el, végül az ötven és százezer fő közötti ellátási területtel bírók jellemzően (35,3%-ban) a veszélyeztetett gyermekek több, mint negyedét, de legfeljebb a felét érik el szolgáltatásaikkal.

A régió és az elért veszélyeztetett gyermekek aránya között nem találunk szoros összefüggést, ezért csak a szélső értékek jellemzőit ismertetjük. Nyugat- és Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon találjuk azt a három szolgáltatást, mely meglátása szerint egyáltalán nem éri el ezeket a gyermekeket. Azok a szolgáltatások, melyek a veszélyeztetett gyermekek egynegyedét vagy annál kevesebbet érnek el, legtöbbször a dél-alföldi régióban működnek (az itteni szolgáltatások 9,1%-a sorolta e kategóriába magát). Végül abban a csoportban, ahol a szolgáltatók meglátása szerint az összes veszélyeztetett gyermeket elérik, a nyugat- és dél-dunántúli szolgáltatók vannak a legtöbbször (mindkét régióban a válaszadók 40,6%-a sorolta magát e kategóriába).

A szolgáltatás megszervezésének módja és az elért gyermekek aránya között sem találunk lényeges összefüggést, így ez esetben is csak érdekességként a szélső értékek: a veszélyeztetett gyermekeket el nem érő mind három szolgáltatás önálló gyermekjóléti szolgálatként működik. Abban a csoportban, ahol a gyermekek egynegyedét vagy annál kisebb arányát elérő válaszadók vannak, a legtöbbször önálló családgondozóként működnek (e szolgáltatások 9,4%-a sorolta ide magát), végül azon csoportban, ahol a minden veszélyeztetett gyermeket elérni vélő szolgáltatók

vannak, a legtöbbben társulás keretében működnek (ezen szolgáltatók 42,0%-a jelölte ezt az adatot).